MARU

NOWELLID

Richard Kullerkupp.

MARU.

Humoristlised nowellid.

Nemo vovit patrem,
nemo sine crimine vivit,
nemo sua sorte contentus,
nemo ascendit in coelum.

Cervantes.

Tallinnas, 1919. a.
Ploompuu raamatukaupluse kirjastus.

W. Ehrenpreis'i trükk
Tallinnas, 1919

Aeg-ajalt waja inimesile naeru, mis neid kõrgemale tõstab äripäewasist askeldusist. Waja rõemu, mis annab jõudu ja paneb unustama saatusepiitsa. Ei ole ilmas paremat arsti kui nali ja paremat juhti elu astmeil kui elulõbu.

Fritz Droop.

Maru.

Ju lapsena merd igatsesin mina.
Fr. Tuglas.

Keda ei ole waimustanud nooruses wägewa mere ilu? Keda ei ole kutsunud ta lainete sahisew siid, mis päiksehiilges kui wikerkaariwärwiliste lõngadega läbitikitud, mis kuuwalges otsekui hõbesoomusega kaetud? Keda ei weetleks ta kudesi kattew safiri-sini, kus tähtede wastuhelgid hõõguwad sütena õhtuti, ta kaldad, kus majakatuled sädelewad päiksehiilges kiirgawate kirikuristidena mustawail ööil, ta kaljurangad, mille wastu lained laksuwad poksiwate sarwedena päiwiti? See meri, mille koha nagu tuulehumin laandes ja mille pinnal rändab tuul, lehwitades tiibu nelja ilmakaare poole? See meri, mis keeb nagu me weri ja tuksub nagu me süda, — see meri, mille woogudel kiigeldes me hing leiab mannermaa askeldusist lahutust, leides wahuliste woogude kohal kaadrina lennus uute taewalaotuste alla rahuldust? Eks laulik ütle:

Edasi, õõtsuwale, lõõtsuwale merele,
mul pole mõedetaw, maksetaw hing,
lahutust, jahutust noorele werele,
elagu lõpmata silmaring!

„Ju lapsena merd igatsesin mina." See igatsus waldas mind eriti siis, kui pidin koolitoa nelja seina wahel surnud raamatute taga istuma, kuna wäljas kõndis kewadeneid kuldses riides, naeris kewadepeig kuldseis kiiris. Kuis igatsesin siis merd! Kuis igatsesin siis sadamat! Sest sadamasild on linnalapsele seesama, mis kalurilapsele kaldasõmer. Weel enam: sadam oma hiiglalaewadega, millede mastid nagu walaskalade selga pistetud ahingud, ankrukettide rägina, tõrwalõhna, kookus-koorte sülemitega siin-seal sillal, ja willawa kiilweega aurupaatide taga — see sadam näib poisikesele, kes linnas kaswanud, miski ebamäärane maailm.

Kui mõtlen lapsepõlwe, sadamat ja merd, tuleb meele üks halb mälestus kui ainus must pilw mu nooruse selges taewalaotuses. See on lugu, kuis ma oma esimese merireisu tegin.

See sündis minu lapsepõlwes ühel kewadel, mil ma eriti hoolas olin olnud sadamas taskutopitud kookus-koorte wastu sulga wahetama, sest koolitunnid kaubitsuseta igawustasid mind. Et kaubitsus niisama kui sadamas hulkuminegi mind üle kõige huwitas, ja et ma selle tegewusele kogu ihu ja hingega andusin, seda tunnistas tollaegne koolitunnistus, kus numbrid 1 ja 2 seisid kui käskjalad teadaannetega, et nüüd algab isa ema kehutusel omi igawaid noomitus-monolooge, milledel see paratamata tagajärg oli, et mu silmad wesinesid kaastundest mu isa wastu, kes ema surwel mõned tunnid pidi minu kallal asjata waewlema. Pigem oleksin tunnistuse mõne

kookus-koore asemel ära söönud, kui emale näitanud. Ja nii sündis, et tol korral see kokkurullitud tunnistus taskus pistis mu pähe ühe mõtte kui walge näpp kiriku waestekarpi penningi.

Mõte seisis selles, et ma hakkan laewapoisiks, põgenen kõigist kohustusist isa-ema wastu.

Läksingi esimesel wõimalikul juhusel sadamasse, et end kaubelda koka- wõi laewapoisiks. Sadamas kõndides waatlesin huwitusega komandosildadel mustis kuubis kaptenisi, kellede mütside ümber kollased paelad, nagu kollased waskwitsad madalate waadikeste ümber; waatlesin madruseid mastidel, mis hälliwail laewul sarnased walgeile liikuwaile näppudele; waatlesin punase wooderdusega kõweraid õhutorusi, mis näisid otsekui hirmsate madude pead awatud lõugadega; waatlesin korstnaid, millede suitsulindid nagu madrusemütside paelad, mis tuultes lipendawad; sobisin ühe ning teisega juttu ja awaldasin ääriweeri mööda oma soowi. Mu ettepanekut ei tahetud aga wastu wõtta järgmisil põhjusil: kokk wõida mind kogemata seakintsu asemel patta panna, aga kui minusugune hiiglane mastile ronib, siis wõida ma, mastiotsast kinni wõttes, laewa ringikeerutada, mis oleks kogu meeskonna ja laewa hukatus.

Kuid ma ei heitnud meelt: me wanas hansa linnas oli weel puulaewade sadam, kust tol ajal linnalased ostsid puid hiidlasilt ja saarlasilt. Ka minu isa oli eelmisil aastail sealt

puid ostnud, seda mäletasin, sest tundes minu huwi sadama wastu, wõttis ta mind ikka sadamasse minnes enesega ühes. Nii oli mul wäga hästi tuntud „Kolga Julla“ ja ta kapten, kelle käest isa harilikult puid ostis. See oli üks noist wanaaegseist kaptenitest, kes noorusaegu madruseks olnud, kogutud raha eest kõrtsi ostnud, ja siis kõrtsis kogutud raha eest purilaewa omanud. Sel heal ajal sai igaüks kapteniks, kel oli aga laew.

Ja nimelt tol kewadel, kui ma kawatsesin isamajast põgeneda, ütles isa (nagu eelmisil aastail peale seda, kui ema puude lõppemise puhul supikulbi abil talle söögituppa tükkimise ära keelanud) parema käega selga õerudes:

„Poiss, lähme sadamasse.“

Kuigi teadsin, et isa selle wiha, mis ema supikulbiga tema peale kallanud, oma kord minu peale kallab, siiski ei olnud mu rõemul piiri. Ma wõisin seda käiku kasustada! .. Ma olin peagi riides ja astusin isa saatel sadama poole.

Teel küsis isa karedalt:

„Poiss, sa ei ole mulle oma koolitunnistust näitanudki?“

Ma mõistsin, et isa oli mures mitte minu koolitunnistuse, waid oma selja pärast, sest minu läbikukkumise puhul wastutab ta selg selle eest. Seepärast wastasin rahustawalt:

„Ei ole weel käes, isa; akt on 1. juunil.“

Isa ütles:

„Poiss, waata, et sa ei waleta!“

Ma täendasin:

„Ei, isa, ma ei waleta,“ kuna endamisi mõtlesin: „kuigi ma sulle kunagi tõtt pole kõnelenud.“

Weidi hiljem, kui ju mastimets paistma hakkas, küsis isa:

„Poiss, loodetawaste saad sa selle klassi ühe aastaga läbi?“

Ma wastasin:

„Loodetawaste, isa,“ aga endamisi mõtlesin: „ei saa eluaegki kooli läbi.“

Siis jõudsime sadamasse. Rasked wankrid weeresid puusillal kärata, otsekui gummitud teel. Hulk walgeid, musti, punaseid, pruune ja halle purilaewu lamas reas, nagu rahulikud kanad pennil. Laewul töötasid suured, tugewad, hallis röiwas saarlased. Nad püüdsid aeglasil liigutusil: luukidest walgete kirpudena wäljakarglewaid puuhalge ja ladusid neid kärudesse, mida siis oma ees mööda kitsast laudsilda sadamasillale kärutasid, kus nad kärud teiste huniku kuhjunud halgude juures kummuli pöörsid.

Me peatasime ühe madala purilaewa ees, mille raadel köitewõrgu seas lipendas hulk purji kui särka pesunööridel. Purilaew kandis kursiv ja Gooti segatähtega nime: „*KOLGA JULLA.*“ Isa hakkas laewal pääratu suure lämpjalgse kapteniga kõnelema. See mees tatsas oma jämedail jalgel, mis iga silmapilk ähwardasid püksa katki käristada, otsekui wigane elewant, ja nirtsas ükslugu, hoides kõwerat piipu oma lühikeste, jämedate sõrmi wahel. Wahetewahel sülgas ta oma rõmedal häälel töötawale meeskonnale mõne käsu näkku, peatas rooli

juures, mis näis kui wana wokiratas, ja läm pas siis uuesti tatsati-tatsati edasi-tagasi, walgendaw kael kukla kohal täis õlliwat pekki. Tema taga wadis luine epakas poiss, peas merikooli õpilase müts. Nähes mind rahulikuna ümbrust waatlemas, tõmbas ta oma uurisuuse näo irwele ja tuli mu ligikonda.

Kui isa kõwerat selga wastu masti õerudes — nagu kass wastu tooli jalga — selle aja tatsawa kapteniga kõneledes weetis, mil saarlased laewatekilt sadamasillale puid kärutasid, siis tutwusin ma wõera poisiga. Ta olewat kapteni poeg ja tahtwat kaugesõidu kapteniks õppida, muidugi suure, wiiekorstnalise aurulaewa kapteniks. Nüüd, suwisel kooli waheajal, olewat ta praktikal, nagu seda merikooli põhjuskirja see ja see § nõudwat. O, Jumala eest, kui aga ustaks, ta olewat juba nüüd wana merikaru, kes kaugel kännu ja palju nännu! Seda wõiwat ta wanduda ema kirstu ja isa habeme juures!

Siis kõnelesin talle omalt poolt halwast koolitunnistusest. Et Max — nii ta nimi — mind ülekohtuliste kooliõpetajate manamises toetas, siis julgesin talle awaldada oma kawatsust. Lastagu mind aga laewale, küll saaks ka minust merikaru ja kaugesõidu kapten! Kui ma laewapoisina algan, ei tee wiga: Kui ema kuuleb, et ma kõik merihädad ja -ohud seks olen läbielanud, et kapteniks tahan, küll temap siis annab halwa koolitunnistuse mulle andeks. Lastagu aga mind merele ja teatagu Max, mil laew lahkub, et ma oma wägitükke wõiksin

alata seega, et ma tawalisel silmapilgul kõigile nägemata laewaruumi wõiksin poetada.

Uus sõber awaldas kohe oma poolehoiet ja walmidust mind awitama. Ta lubas järele kuulata, mil laew lahkub, ja kadus mu juurest. Ma nägin teda salakesi madrustega kõnelewat ja nende nägudele rõemulikku muiet tekkiwat.

Weidike hiljem tuli Max mu juure ja, tehes oma uurisuuruse ahwinäoga imelikke moonutusi, tiksus nagu kell westitaskus:

„Usu, täna õhtul sõidab laew sadamsst wälja. Kui tahad kaasa tulla, poe juba aegsasti laewaruumi, nii et keegi ei näe, aga eriti minu isa. Kui laew liikuma hakkab, tulen sulle seltsiks. Aga laewaruumis ole wagusi nagu hiir, nagu merirott, muidu wirutab isa sind merde. Madrustega olen juba kõnelenud."

Ma tundsin sõnulseletamata rõemu. Ma oleks peaaegu Maxi suudelnud, kui ta molu nii eemaletõukawal irwel poleks olnud. Ainult liig ootamata tuli see põgenemine! Ainult liig järsku tuli isamajast lahkuda! Oleks tahtnud weel salakesi ema silmitseda ning mängu- ja kooliseltsilisi jumalaga jätta. Kuid head juhust tuli kasustada. Ja nii ootasin laewatekil uites kasulikku momenti, et alla laewaruumi lipsata.

Kui isa ja kapten laewalt sadamasillale läksid, kus nad puuwirnade, wankrite, hooste ja woorimeeste taha kadusid, — olin kindel, et nad tol korral, nagu eelmisel aastalgi, sadamakõrtsi läksid „liiku" jooma, — solksasin luugist alla laewaruumi. Seal loopis neli saarlast

puuhalge üles. Mind nähes wenisid nende huuled punasiks poolkuiks. Ma nõjasin kõige pimedamasse nurka, et jääda tähelepanemata, kui isa wõi kapten kõrtsist tagasi tulles laewaruumi waataks. Siis wõtsin taskust kookuskoora ja närisin neid täis põnewat Robinsoni juhtumiste ootust, uue maailma ülesleidmise lootust, nagu genualane Kolumbus.

Nii kulus saarlaste töötamise waatluses ja tulewaste wägitükkide unistuses mõni hea tund. Siis jahmatas mind kapteni röme möirg laewalael. Minu pärimise peale, mis see kisa tähendab, muiasid saarlased ja seletasid, wenitades omi punaseid poolkuid ninade all, et kapten olewat end „*LENDAWA HOLLANDLASE*“ trahteris „täis wõtnud“ ja nüüd laulwat. Kui möirg waikis, ronisid saarlased laewalaele, aga nende kõnest selgus, et merikaru magawat, ja nüüd olewat töö tarbetu ajaraisk. Mina ootasin aga Maxi. Kuhu ta jäi? Kunas ma siit pääsen? Kunas laew hakkab liikuma?

Wiimaks ilmus neljakandilise taewalapi ühte nurka Maxi kahwatanud pea, ja ta ütles:

„Laew sõidab kohe wälja.“

Ma küsisin täis ärewust:

„Aga isa, kas ta pole mind taga otsinud?“

Max tiksus:

„Usu, su isa läks koju. Ma ütlesin talle, et sa sõitsid puukoormal eel.“

Maxi pea kadus luugiawausest. Seepeale suleti luuk ja kõik oli pilkase pimedusega kattunud. Ma nõjasin uuesti kuhugi toe wastu. Mõni aeg hiljem hakkas kuulduma

omapärane ragin, ja ma pidin mingi tõuke mõjul maha langema. Nüüd teadsin, et laew lahkub. Mu süda lõi tuntawalt waljusti. Kuis igatsesin laewaruumist pääseda! Kuis tahtsin laglena lendawa laewa tekile! Kuis tahtsin näha lainete tantsu, woogude kummuwaid keerde! Kuis tahtsin kuul- ...ainete koha, tunda põsil jahedat tuult!

Äkki awanes luuk ja ma kuulsin Maxi tiksumist oma kohal:

„Oleme awamerel. Usu, maru hakkab."

Samal silmapilgul kuuldus, kuis wood õhinal ja wihinal weeresid. Uuesti suleti luuk. Pilkase pimedus tundus rusuwana. Mu hinge waldas hirm. Ma tundsin maru: loetud merilugudes oli maru awaldanud kõige õudsemat mõju. Aga ma olin mõtelnud laewapoisiks kauplemise aegu: maruga peab leppima, sest meri ilma maruta on piip ilma tubakata. Kuid nii õudsena, kui ta nüüd tundus, ei wõinud ma aimata. Kuis rõkkasid lained! Kuis tuulerusikad põrutasid wastu laewakülgi! Kuis ümbrus kõik ägas, kiljus ja kohas! Kuis kärgatas, kõmistas wihane kõu!

Ma tundsin end laewaruumis tõuswat ja wajuwat, otsekui oleks ma kiigel kinniseotud silmil. Mu süda läks halwaks; kõik keerles mu ümber. Ma astusin mõned sammud kahtlewa wankuwusega ja kukkusin puuhalgudele. Kuid äkiline külmus sundis mind üles kargama. Ma äigasin kätega enda ümber ja ennast. Ma olin märg ja wett mõõnas suhisedes ja pahisedes otse pähe. Mu hirm oli nii

suur, et muud ei wõinud mõelda kui et upun. Kuid hirmu suurendas äkki inim-hääl, äkiline ja ootamata seda enam, et ma arwasin end üksinda olewat:

„Usu, laew wõib iga silmapilk hukkuda. Kui sa tekile soowid minna, siis hoia, et maru sind üle parda ei puhu. Kõik taakelwärk on purustatud."

Seda karjus Max mu kõrwu. Ma jäin ehmatusest ja imestusest sõnatuks: kust sadas ta ühes weega laewaruumi?

Max jatkas peale waikust:

„Usu, ma ei ole esimest korda merihädas. Olen näinud mitmesuguseid marusi, aga nii hullu kui see, Jumala eest, mitte. Tulin laewaruumi, et ühes laewaga põhja wajuda ja surra."

Ma arwasin kuulwat, kuis mu õnnetu kaaslane luges „Meie Isa" palwe, kuna mulle näis, nagu huluksid madrused laewalael ühes tuultega paanilises hirmus. Mind waldas äkki surmahirm, esimene surmahirm mu elus, ja ma wõpatasin lähenewa surma aimel, seejuures karjudes:

„Luuk lahti! Upun! Wõtke mind päästepaatidesse!"

Aga mu kõrwal tiksus Max:

„Usu, maru on kõik päästepaadid nagu korgid laewalaelt merde pühkinud. Pealegi on luuk lahti; ta näib ainult seepärast kinn olewat, et taewas marupilwis mustab."

Neist sõnust häwines mu wiimne lootus, ja ma hakkasin häälma palwesõnu. Seal kuuldus

laelt mõned üksikud selged paugud. Mu huulilt widises:

„Mis see on, kes seal laseb?"

Max wastas:

„Usu, need on wiimsed appikutse märguanded suurtükkidest. Kui laew hukkub, siis saab ikka suurtükkidest paugutatud, et teised merelolijad abistuksid. Kuid see on asjata: niisuguse maruga katsub igaüks ainult oma nahka päästa."

Hakkasin uuesti palwetama. Kui ainult pääseks! Ma lubasin eeskujulikuks saada ega kunagi enam seljataga wale-emale keelt näidata, ega külalisele määratud tooli istmekohta nõela pista, ega koolis tahwlile kuradit joonistada. Ühe sõnaga, lubasin ühe korraga kõik need head küljed omada, mida ma siiamaale olin põlanud. Kui ainult pääseks!

Mind kohutas palwest Maxi ahastuslik hüüd:

„Kas sa ei tunne wett? Wesi tõuseb. Usu, laew on kari otsa jooksnud ja augu ribidesse saanud."

Ma tundsin äkki omi jalgu märgadena. Ma ei olnud seda enne hirmuga tähelegi pannud! Uesti heidutasid mind peatse surma ootuses kõiksugu ebamäärased kujutused; muu seas näis wesi tõuswat ikka kõrgemale, ikka kõrgemale. Mu Jumal, ma tahtsin uuesti pääseda! Mu meele tuli tekile wiiw redel ja ma kobasin selle järele Ma leidsin redeli.

Kuid Max oli ees ja ei lasknud mind redelile. Kuigi ta wanem oli, siiski oli mul jul-

gust teda kõrwale tõugata. Ta langes kuhugi. Seal karjus ta meeletus wihas:

„Kuhu lähed? Oot'! Pea! Ma sulle näitan! Minuga ühes pead sa surema, minuga ühes!"

Ma olin jõudnud mõned astmed ülespoole ronida, kui tundsin, et Max mu jalgest kinni hakkas. Surmahirmus redelipulkadest kinni hoides, raputasin jalgega, mille küljes olid otsekui mitmepuudased wihid. Mu jalad wabanesid wiimaks, algul üks, siis teine, ja ma ronisin suure hooga üles.

Äkki löödi mulle nagu kirwega pähe ja ma karjatasin nii kohutawalt, et isegi ehmatasin; peaaegu oleksin redelipulkadest lahti lasknud.

Siis läks mu ees kõik walgeks ja ma arwasin nägewat und: mu ees seisis pimestawas päewawalguses suur saarlane ja hoidis luuki lahti; ta õla taga paistis laewa boll- ja taakelwärk terwena; bak- ja tüürboordilt ühinesid köieredelid wõrktelgiks. Kuid laewatekil oli kogu meeskond ametis: ühed saarlased pumpasid pahisewat wett, teised pühkisid tekki suhisewate luudadega, üks raius koguni kirwega puid, mille läikiw tera lõi õhus otsekui wälku.

Ma õerusin silmi ja oleks seda peaaegu uneks pidanud, kui Max poleks karjunud:

„Siim mühakas, mis sa sest luugist lahti tegid! Oleks näinud weel nalja! Uskuge, mehed, ta arwas, et on merel ja et laew upub."

Äkki tuksatas aimus läbi mu liigete: ma ei olnudki merel. Kõik oli wale, Maxi

wale! Mehed pesid laewa ja lasid naljaks wett luugist alla, luudade sahin oli tuul, aga puulõhkumine wastu kõmisewat laewatekki — suurtükkide paugutused. . . Wesi tuli mu silmi, aga ümber seisid saarlased ja naersid.

Ma lahkusin naerulagina saatel laewalt, käsi taskus rusikas. Mis maksid nüüd tõutused, mida andsin seks, et hädaohust pääseda, kui hädaohtu ei olnudki! Ma wandusin meriröõwliks hakata ja laewa kogu meeskonnaga häwitada.

1918.

Koolja.

I.

Kui kingsepp Pigi lesk mehe matuselt tagasi tuli, põrkasid kodusel uksel ta kaks kahe naelapea sarnast silma wastu säärsaabast kujutawat silti. Ta peatas kikiwarwil. Ta kuulmesooned, mis puudli rippkõrwade taoliste juustelestade alla peidetud, püüdsid helisi. Seest ei kuuldunud saapataldade allalöömist, ei sõimu, ei wannet. Sellest waikusest julgenenud, wajutas lesk wangu maha.

Kui lesk tuppa astus, pistis ta ninna kange nahalõhna kõdiora. Ta aewastas, awas akna ja hingas jahedat õhku. Siis waatis ringi.

Madal töölaud seisis kesk tuba nagu ikka. Laual oli miniatüürilise aknapeegeldusega klaasmuna kui seebimull. Ukse kõrwal riiulil lamas hulg liiste, otsekui mahasaetud paljad inimjalad. Sea-teal lamas maas hulk kamasse, nagu rühm hauduwaid püstsabadega kanu.

Lesk istus madalale nahkistmele laua taha, ja sõnas:

„Mehike, su rusikahaamrid on mind küllalt ropsinud nagu tallanahka. Kui dobra, et Jumal lõpetas su õeluse."

Siis lasi pea rinnale ja mõtles meest.

Siin, alewi keldrikambris, oli kingsepp Pigi kolmkümmend aastat ropsinud haamriga taldu. Ta töötas hoolega, sest ta tahtis rohkesti neid higitilke koguda, mida kundid kõlisewate müntide näol maksawad, et südalinna suurema töötoa asutada. Kuid kõigist püüdest hoolimata jäi Pigi waesena keldrikambri, mille akendele möödasõitew rikkus aeg-ajalt pildus oma tõlla kodarailt jäänuspori.

Ta oli olnud keskmise kaswu ja palja lagipeaga tooreilmeline mees. Tal olid laiad õlad, pigised näpuotsad ja suured käed, aga ta alumist nägu raamis punane habe kui brongs hobuseraud. Ta käsiwarred, mille ümber waew tiheda soontewõrgu pununud, olid alati paljastatud. Ta kandis walget põlle, ja ta näis kui suur sepp; aga eriti näis ta hiiglasena siis, kui tal oli wäike haamer käes, millega hoobi peale lõi ikka mitmesti. Kuid mitmesti lõi ta ikka nahka, naelu, tihwte, taldu, ja naist.

Kord oli ta wälimus sootu teine. Tol kaugel ajal ei tulnud emandal mõttegi pigilinnule naiseks minna, kuigi ta käis kirikukooris laulmas ja polnud halp. Kuid tutwus ilmliku nooremehega, kel oli ruskaw kikkhabe ja kuldsed juustelokid nagu üksteisest läbiwõrutud waskrõngad, sobis iseenesest. Aga kui ta teda kord armastas, siis oli tal ükskõik, mis amet oli armastatul, kui ta aga oli hea. Ja hea oli armastatu tõega.

Kuid aastatega kadus mehe headus nagu suits. Kuna ta abielu algamisel naist kutsus:

„Armas naine!“, hüüdis ta hiljem: „Neetud wanamoor!“ Ja kuna naine abielu algamisel mehele ütles: „Mu kallis, too puid, too wett!“ ja ta huulile suudluse wajutas, käratas mees hiljem: „Neetud wanamoor, too wiina, süüta piipu!“, aga tänuks ütles: „Käi põrgu!“, ja lõi.«

Siis oli lesele ainsaks rõemuks poeg. Aga poeg kadus majast wiisteistkümne aastasena ühel päewal peale seda, kui sai isalt tubli keretäie ema sõimamise ja ühe tallanaha ärarikkumise pärast; sest ka poeg õppis isalt kingsepatööd ja sõimu. Masendatuna weeris seepeale lese elu. Ta püüdis leida troosti kirikus; kuid mida enam seal käis, seda enam sai lüüa, aga mida enam sai lüüa, seda enam seal käis. Lõpuks wõrdus ta aga kirikust ise, et käia baptistide lugemistundidel, sest teda tõmbas oma poole see müstiline tunne, mis siis tekkis, kui palwetajad mingi kataleptilisse ekstaasi sattusid, wõeraid keeli rääkisid, käsa plaksutasid, karglesid, ja muid usuhullustuse tundemärke awaldasid.

Nii kulus wiisteistkümmend aastat. Siis kirjutas poeg esimese kirja Peterburist. Lesk wastas. Seepeale saatis poeg iga aasta ühe kirja, ja lesk wastas niisama sagedasti. Wiimse wastuse kirjutas lesk mehe haiguse algul ja wannutas poega isa õnnistust tulla saama. Kuid ei tulnud poega ega wastust.

Wiis kuud lamas kingsepp sängis, pool keha halwatud. Aga kui talle juba surm wii-

rastas, ja ta wiimses surmaheitluses rõgises, hüüdis ta nagu harjumuse tõttu:

„Neetud wanamoor, tule siia!“

Lesk kargas krapsti mehe juure, et wiimast õnnistust saada. Ja haige tõstiski kaks kätt üles nagu õnnistuseks; kuid seal läksid käed rusikasse, ja kingsepp õnnistas:

„Neetud wanamoor, käi põrgu!“

Ja kingsepp suri, teda pandi kirstu ja maeti nagu teisigi ristiinimesi. Ning lesk oli õnnelik, et ta peal oli surija õnnistus. —

Ja nüüd istus lesk üksinda. Ta hinge waldas kurbuse ja rõemu kaksiktunne. Siis waatis wiiliti ümber ja mõistis, et ta oli kaua tukastanud: tuba hämardus. Töölaua külge pistetud naasklid näisid hämaras kui sabapidi laua küljes rippnewad hiired. Madalast aknast wilksatasid mööda naiste kellkõrtsikud ja meestetsirkel-jalad.

Õudne oli. Lesk ei tunnud end enam koduseks. Kui igaw oli! Oleks tulnud ometi poegki isa matusele! Ehk oleks meeski weel elus! Oleks kuulnud wannetki!

Et mõtteid peletada, tõusis lesk istmelt, keeris ukse lukku ja läks suure eesriide ette, mis näis hämaruses kui müür. Ta lükkas eesriide kaheks. See awanes nagu kahepoolega uks. Tühemis hämardus walge säng.

Lesk heitis sängi, peitis pea patja ja sules silmad. Uni tuli kui surmaw löök. Ta nägi nägemisi. Nende ring tõmbus ta ümber ikka koomale. Ta oli kõrge maast ja pilwist; need ujusid pruunis wedelikus kui mannatükid

kaljakiislis. Ta silmas nende wahel usse, loomi, lõustu. Nad sõid pilwi, paisusid ja lõhkesid kui põied.

II.

Äkiline mürts wirgestas lese, kes oli uinunud. Hirmuhigi otsaees, ta tõstis laud. Walgus sõi silmi. On olemas hingi, mõtles ta, kuis wõiks ma muidu näha und! Lihalik uinuw ihu ei wõi ju nägemisi näha.

Ta tõmbas waiba üle näo. Kuuldus uus kolin. Wahest on kundid, mõtles lesk end sirutades. Siis tõusis istuli, wõttis pruuni suurrätiku ja mähkis enese selle sisse nagu saapa pakkpaberisse.

Siis tõusis üles, lähenes uksele ja küsis:

„Kes seal on?"

Kuuldus norisew pass:

„Neetud wanamoor, tee uks lahti!"

Need sõnad olid kui wiis haamri hoopi lese otsaette. Ta taganes pingi otsa, kuhu istuli langes. Ta lõi käed kokku. See oli ta mehe hääl! Need olid ta mehe sõnad! Kuis oli see wõimalik!!! Ehk oli teda keegi kollitama tulnud?

Ukse taga müristati waljemalt:

„Neetud wanamoor, hoop ja tald! Kaua ma siin koonutan, konts ja liist!"

Lesk püüdis end rahustada. See pidi olema kollitaja. Wahest õpipoiss, wahest mõni kundidest?

Lesk lähenes uksele ja keeris luku lahti. Ta tardus imestusest, kogu keha wärisedes, kuna narmad suurräti äärel wabisesid.

Ta ees seisis mees, ei waim, ei kunn, ei poiss, waid tõeline mees, kes hoobi peale lõi ikka mitmesti. Ja ometi —.

Ta oli nii imelik: otsekui wõeras!

Lesk uskus üliloomulikku, hinge surematusse, waimudesse — ja nüüd nägi ta waimu.

Lesk, kes oli algul kui halwunud, taganes. Mees tuli ta poole, aga lesk taganes, peatades alles siis, kui tundis seljataga tõket. See oli tool, mis akna all, mille ta õhtul oli lahti unustanud.

Lesk kargas akna all olewale pingile, tõstis tulise wiledusega põlwed aknalauale ja ronis tõllakile uulitsale. See oli silmapilk täis hirmu. Nagu kärbes, nagu sääsk oleks ta tahtnud aknast wälja lennata.

Ta pääsis. Ta waatis kest tolmust uulitsat ringi.

Warajane hommik oli. Päiksetolm sädeles uulitsakiwidel kui kuldne kaste. Piimamees plaksutas plekktoobriga wastu lähkri põhja, peatades ühe ning teise maja ees, kuna wankri rattawitste pealmised pooled hiilgasid kui hõbedased poolkuud. Sinistes tööpluusides kogud ruttasid automatiliselt seal-teal pikkade korstnate poole.

Lesk seisis ikka weel uulitsa prügitusel. Siis kiindus ta pilk läbi lahtise akna tuppa: kingsepp Pigi sidus omale walge põlle ette ja istus töölaua taha, nagu ta oli seda teinud elawana igal hommikul.

Lesk hakkas wärisema ja pööris silmad aknalt. Siis ruttas uulitsate ristlusse. Ta silmas kauplust, mille uksel oli silt sinikirju seebi ja pruuni leiwaga. Ta awas ukse ja läks sisse. Uksekell lõi kolks! ja kange leiwa ning põletisõli lõhn lõi ninna.

Tagaseinas asetsewa ukse kaudu lähenes letile unise näoga wanamoor, kel oli suur suu ja suur kõht; ta astus longati ühelt jalalt teisele, nagu raske waraga täidetud ühelt jalalt teisele tõstetaw riidekapp. Siis haaras plekknõu järele, millega koort mõõdetakse, ja sirutas walge peoga käe wälja.

Nähes, et lesk talle midagi pihku ei pista, sõnas ta:

„Sikutage mantkann siia!"

Lesk wastas:

„Mantkann? Ah jah! Dobra, et meele tuletasite, kaupmehe emand. Kuid tänage õnne, et mind täna ilma mantkannutagi näete."

Tol silmapilgul astus kauplusse rühm naisi. Need üksteise sarnased suurrätikuisse mähitud kahwatanud nägudega olendid asusid leti ette, kus nad näisid kui ritta pandud suhkrupead.

Lesk tahtis oma lugu westma hakata, kui kauplusse weel kaks inimest astus. Üks oli pagari-, teine rätsepapoiss.

Esimene oli walge ja ränk kui kümnepuudane jahukott. Selle pea kahe wäikse pruuni silmiga oli kui taignapäts, kuhu kaks rosinat pistetud, aga taignapätsi otsas oli saiakorw, otsekui hiiglasuur weider õlgkübar.

Teine oli kääbuse pikkune pika nina, lõhkise jänese huule, ja suurte, jäneste silmi ning kõrwuga rangjalg.

Nüüd jutustas lesk oma loo kõikide kuuldes. On olemas salapärased jõud, kinnitas ta. Hommikul äratas teda mees, keda eila maeti. Kes ei usu, mingu waatama.

Leske kuulati imestanult. Mõned naised ei uskunud. Kuis oli see wõimalik! Erandlikult uskumata oli ka rätsepapoiss.

See wõttis rinnalt walge niidiga nõela ja lubas sellega wõera lese toast minema kihutada.

Ka pagaripoiss haletses leske. See olewat ettekujutus, päewal ei kõnni ju tondid ringi. Kui lesk kardab koju minna, siis tuleb ta saatma.

Peas astus lesk kahe sõjaka kaitsja saatel kauplusest wälja. Ta mõtles: kui oma silm ja kõrw petab, siis näeb teise silm ja kuuleb kolmanda kõrw tõtt.

Ta kõndis kõige ees, wehkides suurräti nurkadega, mille äärenarmed liikusid kui elawad wihmaussid.

Siis astus pagaripoiss, walge saiakorw õlal.

Kolmandaks wadis rätsepapoiss, must söekott seljas.

III.

Nad jõudsid õnnelikult säärsaabast kujutawa sildi ette, ja asetasid omad koormad maha.

Siis lähenesid rätsepa- ja pagaripoiss korraga uksele, sest üks ei tahtnud teisest olla aram, ega ka julgem.

Nad lõid rusikatega wastu ust ja karjusid:

„Kuule, kelgats, kui sa olemas oled, siis awa siwa uks!"

Seest kuuldus kolin ja rasked sammud. Rätsepa- ja pagaripoiss taganesid. Seda nad ei ootanud. Nad lähenesid ainult seepärast uksele, et toa tühja arwasid olewat.

Awanes uks ja läwele ilmus kingsepp Tald, walge põll ees, haamer sinisoonilises käes. Ta habe ruskas kui tuleleek ja ta silmawaade oli teraw kui naelapiste saapas.

Pagari- ja rätsepapoiss taganesid. Siis peatasid kui kiwinenud. Nad nägid ise eila, kuis kingseppa maeti — ja nüüd oli ta siin, nagu polekski surnud.

Aga siiski oli ta nagu wõeras. Kui õudne see oli!

Esimesena toibus pagaripoiss. Ta tahtis põgeneda, kuid ta jalad komistasid söekotil ja ta kukkus selle otsa. Tõusis must tolmupilw.

Siis taganes rätsepapoiss ja kukkus saiakorwi. Ta istus seal nõnda kaua, kui tolmupilw ta seltsimehega oli kadunud, ja jooksis siis, üks magus kringel istmekohal, uksest wälja.

Lesk, kes koja ukse kõrwal seisis, tahtis kolmandaks põgeneda, kuid seal rabas teda hüüd:

„Pea, e m a, neetud wanamoori wibalik!"

Lesk pööris krapsti ümber. See oli siis ta poeg! See oli siis ta oodatud poeg! Seepärast oli ta nagu isa ja siiski wõeras. Ja ta läks rõemust waarudes poja ligi ning tahtis teda suudelda, kallistada. Kuid seal tabas teda hoop wastu põski ja ta kuulis:

„Käi põrgu, neetud wanamoor! Tea, et ma koju tulin, ja et mu isa surnud on, siis hakkan tema asemel rubima, sest ka mina olen kingsepp. Waat', ma ropsisin juba kalawinskitele absatsid alla. Wii need kunnile ära, nõua kümme nälga. Käi siwa, wanamoori tolkus!"

Lesk ruttas kärku täitma.

1918.

Pulmalust.

Lumi lagunes walgete wõrkudena, soolates pulmaisi regedel, millede ees wäiksed pikakarwalised hobused rühkisid kui siilid läbi lumehangede harguwa tee.

Parisewate kuljuste ja tilisewate kellukestega pulmarong liugus kui kõlisew ahel: esiteks sõitis peig ja mõrsja, teiseks peiupoisid ja neiud, kolmandaks isamees naisega, neljandaks sugulased, siis muud kutsutud auwõerad ja isetulnud ninakused.

Kõik lossutasid waikides regedel, paksu lume all sarnased wäljaaudumata munadele pesades.

Hakkas paistma mõrsja isa talu, kus pulme peeti. Talu lumine katus oli kui paksu jahutolmu korraga kaetud; korstnast lookles paks must suitsumadu taewa poole ja ahmis ahnel suul lumekübemeid.

Kui esimene saan talu wärawast sisse liugus, kuuldus kaks pauku. Mõrsja isa, pikk hallipeaga mees kui hõbenupuga kepp, pani suitsewa püssi ukse najale, ja astus tulijaile wastu. Siis heitis talu uks hulk auru ja mõned naised wälja.

Aidati pruutpaar saanist wälja ja soowiti õnne. Mõrsja ja peigmehe üliriided kaabiti lumest puhtaks kui liigsoolast.

Peigmees, Jaan Lubi, oli oma isa ainus poeg ja suure koha pärija. Ta oli pikk, sirge, laiapihaline noormees, keda ei kohutanud ükski hirm ja kes oli kindlam kui kindlus.

Mõrsja, Juuli Rohi, oli täis hardust ja mahedust. Teda armastasid kõik kui õde, eriti ta isa sulane, noor Jaan, kes end lubas maha lasta kui Juuli mehele läheb.

Wärsked, noored, kellede nägudel läbi naha walge rasw ja keew punane weri lõkendas, astus noorpaar tarre.

Nende järele walgusid teised kohalejõudnud pulmalised: wanemad mehed raskeis lambanahkseis kasukais, käes läkiläkid, millede paelad lipendasid kui roti-sabad; nooredmehed pikkis, läikiwais wesisaapais, willaste palitute õlmad lahti, rinnul walged lindid; naisterahwad, läikiwad siidirätid peas, näod ümarad ja punased kui õunad.

Nooredmehed aitasid pelglikult tüdrukuid üliriietest koorida; seepeale jooksid tüdrukud, rüütud walgesse pulmarüüdi, pihikud pinnil ümber suurte wärisewate rindade, tahakambri mõrsja juure, et peegli ees end korraldada ja krannida.

Siis seltsisid poisid wanemate meestega, piiludes wargsi pulmalaua poole, neelates ahnelt ühes süljega raswast pekileeme lõhna alla.

Kõik olid kohmetud ja wagusad; jutt ei

tahtnud sobida. Ühed istusid, teised seisid piinlikult püsti, kohmetud, abitud. Tagakambris südistasid neiud kui warblased.

Wiimaks kutsus mõrsja isa pulmalisi lauda. Keegi ei tahtnud esiteks minna: häbeneti. Siis tõugati küünarnukkidega kõige wanem mees teiste seast wälja. Kui see pulmalauda oli istunud, tallati uksel suure rüsinaga üksteise warbakäsne, jalapuhme, konnasilmi.

Söömine algas palwe, laulu ja kõnega, mida kooliõpetaja pidas.

Laual olid rässakad pekikintsud, seest punased, äärest roosad; hallid tangu- ja pruunid weriworstid, mis näisid kui lühikesed, rõnga tõmbunud ussid; kullakarwa sibulasoustis wettisid heeringad; täidetud hämmekannud ja wähemad wiinaklaasid seisid toiduwirnade kui wahisoldatid wiljaaitade ümber.

Pea tõusis piduliste meeleolu, ja wanemate meeste suud wilasid nõude kirina ja räginal hammaste all pihunewate kontide muusika saatel.

Einestamine küünis kaua: jutt laabus kordkorralt magusamaks. Juba hiilgas lambi tuluke läbi auru ja tossawate piipude suitsu piduliste higist nõretawail põsil ning raswanenud ninul.

Wiin wenis klaasidesse kui hõbelõng, pudenes klaasidest laudlinale kui elawhõbe; õlu, paks ja must kui kooreta kohw, kleepis raswast läikiwail porgandpunasil huulil.

Naised sirutasid laisalt käed kannude järele, kuna neiud, tantsuihast kõditatud, kärsitult pinkidel kiheldusid.

Aeg-ajalt lauldi „nad elagu!“ ja löödi waarudes klaasid kokku. Külast lisaks tulnud joomarid ja lakrud ühinesid aplalt lauasolijatega.

Siis ei jõudnud neiud enam wälja kannatada: julgemad rebisid paar lällitawat, söögist ja joogist raskenenud poissi apsakalt pidulaua juurest, taludes neid rehealla „tantsusaali.“

Pea öirgas reheall ärmoonik ja wiiulimängija tahtis metsiku nühkimisega kõik poognajõhwid läbi õeruda.

Wahwalt jalgega wastu põrandat prõntsutades tantsiti kõik tantsud läbi. Siis loositi mõrsjapärga, mängiti ringmänge, lauldi „wares waga linnuke“, wisati „panti“ ja lõpuks „lapiti“ wana kombe järele „põlle“.

See kõik wäsitas; nüüd „wisati“ niisama nalja, nutsiti kompwekka ja tunti igawust.

Äkki waarus sulane Jaan mõrsja ette, jäi wirildunud asendis talle ärralt ja jõllis silmil otsa waatama, kogeledes sidetumaid lauseid.

Mõrsja mõistis, et Jaan tuli teda jumalaga jätma: ta lahkub juba täna siit majast, kus ta nii palju südamewalu on tunnud, esinetes õnnetu armastajana.

Pulmalised naersid ja pilkasid Jaani: Kuhu ta läheb! Näe, on „lakku täis“ ja ei tea, mis kõik kõgiseb! Kas ta ei tahaks end selle wiinapudeliga maha lasta?

Jaan hakkas waljult nutma, ilastas mõrsja kätt, kes teda pehmelt trööstis, omagi huulil nutukurre, ja lahkus, et weel „üks klahw“ mõrsja terwiseks „wisata“.

Pulmalised katsusid uuesti tantsida. Kuid see ei läinud: wäsimus nõudis oma osa. Siis otsustati magama heita: noored ülewal lakkas, wanad tubades.

Mõned neiud astusid redelile, mis toa peale wiis, et asemeid kohendada. Kuid äkki kuuldus ülewal wali pauk. Tüdrukud tõstsid hirmukarjet ja laskusid alla.

Siis kuuldus mõrsja läbilõikaw hääl:

„Oh Jumal küll, nüüd lasi Jaan enese maha!"

Kõik waikisid. Oli see tõsi wõi nali? Siis ütles keegi wanem naisterahwas, käsa kokku pannes:

„Oh sa Jesseke! Puha halba tähendab, puha halba, kui pulm werineb!"

Mõrsja nägu läks surmakahwatuks ja ta silmad niiskusid, kuigi peigmees teda trööstis:

„Muidugi, keegi tegi pahurat nalja, Juuli!"

Mõrsja tegi tõrjuwa liike ja ütles õnnetult:

„Ei, ei! Jaan peab oma sõna. Kui sa kosjas käisid, kas ta ei waterdanud waljult ust paugutades toast läbi? Ja nüüd jättis mind jumalaga, öeldes, et läheb weel täna kaugele. Eks ta tähendanud, et surma läheb! Ei läbenenud enam oodatagi. O Jumal, et see just täna pidi olema!"

Redelile kargasid mõned peiupoisid; peigmees tõmbas nad tagasi:

„Seal on pime ja teie, lakendid, ei tohi sinna minna, suitsewad plotskid käes; äia maja hakkab wiimati weel põlema."

Ta wõttis seinal rippnewa, waewalt hin-

gitsewa „tattnina-lambi“ ja astus trepile, tõmmates pinsaki hõlma mõrsja käest lahti, kes hüüdis:

„Ära mine! Ehk haawas ainult end ja nüüd laseb ka sind.“

Peiule järgnesid teised pulmalised hoide: alguses peiupoisid, siis wanemad mehed, lõpuks mõrsja ja tüdrukud.

Oli palaw ja tundus püssirohu lõhna.

Peigmees läks kindlal kebja sammul tahapoole ja peatas ühe kogu ees, mis heintel lamas.

Pulmalised hüüdsid läbisegi:

„Ena näe, kus ta on! Ena näe!“

Mõrsja tundis end kõige õnnetumana tüdrukute seas ja hakkas nutma.

Seal ütles peigmees, külma rahuga surnukeha jalaga tõugates:

„Näe kuramuse Jaani, ta on wististe peale laskmist wikati otsa kukkunud, sest ta on ilma peata.“

Ja pulmalised nägid omaks üllatuseks, et Jaanil tõega puudus pea.

Tüdrukud tõstsid hirmukisa; isegi joobnud mehed taganesid kohkunult; ainult peigmees sõnas külma rahuga:

„Millal ta siis omad jalad ja käed jõudis maha saagida ja mismoodi ta seda tegi?“

Ja pulmalised nägid kohutawat pilti: surnukeha lamas nende ees, kuid jalad olid mahasaetud, niisama ka käed.

Nüüd taganesid kõik; mõned joobnud poisid kukkusid tagaspidi luugist alla, tõmmates teisi endaga kaasa; tõusis hirmus kisa ja kära.

Kuid hirm tõusis kõige suurema piirini, kui ühe heinakuhja alt kuuldus Jaani hääl:

„Halastage, pange mind keha otsa tagasi, ma olen Jaani pea."

Keegi karjatas:

„Ena näeh, kuis ta silmad liimendawad!"

Keegi teine:

„Hoitke eest, et kargab hammastega kõrri kinni."

Peig aga hoowas peata surnukeha istuli, awas westinööbid ja imetles:

„Noh, seda ma ei usu, et Jaan mu pulmas heinu on nälpinud."

Ja nüüd nägid kõik, et Jaani kõht oli täis heinu; aga kõikidel käis suust suhu lustak hüüd:

„Jaan õgis heinu ja lasi enese maha."

Sel silmapilgul kähwas Jaani pea ühe heinakuhja alt wälja, sööstas peigmehe peale, puhus tatnina surnuks, ja pulmalised tundsid, kuis nende kaela hakkas heinu sadama.

Siis tõusis meeletu möll, maru: ühed kaswatasid tiritammi, teised haarasid oma läheloolijaist kinni, paiskasid neid maha ja püüdsid neid heintega katta. Kuuldus, kui sihiseksid marulise mere lainte wood. Et keegi alla ei tahtnud jääda, siis rabeleti, karjuti, sahistati ja lärmati nõnda kaua, kuni siin ja seal kaugemas nurkas mõni norskamine hakkas kuulduma.

Järgmisel hommikul surusid peig ja mõrsja Jaani kätt ning tänasid, et ta nende pulmaks kõige ilusama nalja oli wälja mõtelnud.

1918.

Mehine Mari.

I.

„Ikka, kui sa mind näed,“ ütles mulle sõber Härbert, „küsid sa mult, kuidas ja miks ma 1912. a. kewadel sõitsin Riiast kooli lõpemisel terwelt kolm nädalat Tallinna. Pärgeli päralt, arwad sa siis, et ma suurepärast küpsusetunnistust asjata omas taskus kandsin, ilma et mul soowi oleks olnud koju rutata ja seda wõidukalt tuttawate, wanemate ja sõprade nina alla pista?“

Ma wastasin:

„Aga ometi on see ümberlükkamata tõeasi, et sa sel kewadel ühes minuga Tartu waksali puhwetis leti ääres wahulist kannu tõstsid, wagunisse istusid ja kolm nädalat hiljem Tallinna jõudsid. Kus wiibisid sa aga waheajal?“

Siis köhatas Härbert ja jutustas:

„Ma tahan sulle seda mõistatust ära seletada. Sa pead teadma, et ma peale seda nimelt Tapa jaamaesisele astusin, kuna sina raske peaga wagunipingile norskama jäid. Ma tahtsin juua lahutuseks soodawett ja alustasin esimese kella aegu üht, teise kella paiku teist ja kolmanda kella ajal kolmandat pudelit tühjendama; aga

kui kolmas pudel oli tühjenenud, siis oli ka tühjenenud jaamaesine: rongist ei olnud suitsuwinetki.

Mis teha? Jaamaesisel uut rongi oodates tukkuma jääda oleks narrus, sest järgmine rong tuleb alles homme hommikul. Nii oleks kõige soodsam wõerastemaija sõita.

Ma kutsusin woorimehe, istusin peale ja käskisin teda kõige paremasse wõerastemaija wiia. Aga kuhu ta mind wiis! Sa ei wõi omale ette kujutada, missuguseid losakile, upakile, poolest saadik akendega maaalla wajunud maju on ilmas. Ma sattusin kõige armetuma wälimusega wõerastemaija, kus olin käinud iiales — ja ometi oli see üks kõige kuulsam, parem ja kohasem wõerastemaja!

Ma sain toa, mis oli kolm jalga pikk, kolm lai, kolm kõrge — ja see kõik oli nii must, räpane, kõige wiletsamalt sisustatud, kõige maitsetumalt ilustatud. Aga kõige selle külluse uhkus ja kroon oli perenaine.

See oli lühike, jäme, wana, räpane, mustade wuntsidega jõhkard wanamoor, kel oli hääl kui kaptenil ja kiskad silmad kui jaguaril. Kui ta istus kolmejalgse laua taha nagisewale toolile, et mind wõerasteraamatusse kirjutada, ja seejuures prillid püstjale ninale asetas, mille küljes olewad mustad augud näisid kui weel ühed teised silmad, siis... siis taganesin hirmunult, sest mulle wiirastus, et mingi neljasilmiline ilgur pealekargamiseks maha heidab.

Ma tellisin õhtusöögi ja palusin üles tuua.

Pool tundi hiljem, kui sängist lutikaid

noppisin ja neid tallasin, koputati ukse pihta. Pahane wastiku wanamoori nähasaamise kartusest, uimane kangest tapetud lutikate lõhnast, awasin ukse — ja tardusin kiwinenud poosis sirge neiu ees, kes, gratsialise kniksuga minu poole, aurawate sööginõudega täidetud kandami lauale asetas.

Usu, ma olin silmapilkselt waimustatud teenijanna walgest, kahwatanud näost, nõtkest kujust, weetlewaist silmist ja punasist huulist. Ja miks mitte? Kas ma ei olnud oma elu tärkawad aastad weetnud algebra, trigonometria ja geomeetria õperaamatute taga? Kas ma ei matnud klassitubade müüride wahele oma esimese hingeleegi, tilgutanud õperaamatute lehtedele oma raudse tahtmise higipiisad? Nüüd olin waba raamatuist, kohustusist, iseenesest! Nüüd tahtsin weidi elu waadelda, elult õppida ja — mis peaasi — elult wõtta. Ja siin oli juhtumine!

Ma waatsin esimest kord omas elus naisterahwale kauem silma.

Ta ei pööranud pead kõrwale.

Ma ütlesin esimest kord elus paar komplimenti.

Ta neid ei eitanud.

Kuid siis ei teadnud ma enam, mis teha.

Õnneks helises kell ja neiu pidi alla minema, kuna ma õhtustama hakkasin. Mind piinasid seejuures kõiksugu mõtted, plaanid, kawatsused. Ma leidsin, et saatus ise mu käte wahele sarnase iluduse, lahkuse, wara tõukas,

ja ütlesin enesele: „See neiu peab sinu olema, kurat wõtku, kui mitte täna, siis homme, sest mustasilmilised neiud on kuumawerelised.“

Pool tundi hiljem, kui mu kõht oli täis toite, pea täis mitmesuguseid kompinatsioone, hing täis igatsust toona nähtud neiu järele, koputati ukse pihta. Ma tõusin püsti kui hirmunud jänes, lükkasin ainukese tooli ümber, kukkusin käpuli teise otsa, kargasin üles, kohendasin kaelasidet, awasin ukse—ja taganesin ehmatusest tagaspidi wastu lauda, nähes oma ees wuntsidega wanamoori, kel olid pealmised silmad hallid ja alumised mustad.

Ta waatis sängi poole ja ütles, et olewat tulnud õhtusöögi järele.

Ma waatsin laua poole ja ütlesin, et magama lähen — üksinda, tont wõtku, üksinda nimelt.

II.

Nii see algas.

Pean ma kõnelema, miks ma kodulinna põgenuna oma saabastelt wiimist mälestustolmu maha ei raputanud sellest igawast, wastumeelsest alewist, sellest mahajäetud, üksikust, rokasest wõerastemajast? Mõistagi, wõerastemaja teenijanna Mari pärast, keda ma esimesest waatlusest peale olin hakanud ihaldama, igatsema, armastama. Ja kuigi mul iga päewaga ikka selgemaks sai, kui suurte raskustega mul tuleb wõidelda, missuguste kuristikude üle silda ehitada, kui laiadest mägedest tunnelid läbi kaewata, enne kui „mehise“ Ma-

ri omale wõiksin wõita — siiski olin kolm nädalat selle wõerastemaja külge kui ahelatega needitud.

Et meeldiwat naisterahwast omale wõita, oma soowide alla painutada, oma näpu ümber keerata kui juuksekarwa — seks polnud mul mingisugust praktikat, Don-Juani wilumust, pealetükkija häbematust, ega elumehe kogemusi. Ma algasin seega, et teda magedate sõnade-pasteetidega trahteerisin, warjuna jälgisin ja esimesel wõimalikul juhusel, esimeses kõrwalises kohas — ta peale kargasin, teda käperdasin, küünistasin, ilastasin.

Kuid minu suuremaks üllatuseks wõttis Mari poksija seisangu, ajas rinna ette, sirutas ühe käe kaitseks ja andis mulle teisega niisuguse hoobi, et ma uskusin, et mu alumised hambad pealaest wälja kargawad.

Olid wast raudsed rusikad sel Mehisel Maril!

Kuid see kallas ainult õli tulde! Ma otsustasin wiisakalt läheneda, teda meelitada, awitada. Ma passisin peale, kui ta kellegi sissesõitja kohwrit läks sisse kandma, ja ei wõinud keelduda talle appi minemast, sest kohwer oli tõega hiiglasuur. Mari oli nõus ja asetas kohwri mu õlale. Kuid ma wankusin, waarusin ja wajusin omaks häbiks kokku kui põis, kust tuul wälja läheb. Mäherdune oli aga mu üllatus, kui Mari ise oma nõrga käega kotist kinni haaras, seda kerge sulepadjana õlale tõstis ja kindlal mehisel sammul treppidest üles wõerastemaja pööningukambri kandis.

Oli wast jõud sel ilusal . . . ei, mehisel Maril!

Ma olin meeleheitel. Kuis wõita ta tähelepanemist?

Kuid abinõu leidus.

Ma ostsin kohaliku kärneri juurest kimp kõige kallimaid, lõhnawamaid, ilusamaid lilla. Neid talle annetanud, ootasin üksikut tänusõnakest, juhuslikku tänupilgukest, wäikest musukest; kuid Mari sülgas nende peale ja wiis... mis te arwate, kuhu wiis? . . . Mari wiis lilled wõerastemaja hoowil olewasse sealauta.

Oli wast ekonoomiline see mehine Mari!

Kord tõi ta mulle õhtusöögi üles. Ilus, nõtke, suurepäraste käharjuustega nagu ta oli — ei suutnud ma sel õhtul omi silmi ta pealt kõrwale pöörata. Mulle lõi ta ligikondas weri pähe ja ma küsisin talt tahtmata, kogemata, omalgi ootamata, kas ta weini joob. Ta wastas mu imetluseks „ja“, sest kuis wõisin ma arwata, et ka sarnane karsk, wiisakas, tagasihoidlik naisterahwas teab, et *in vino veritas*. Ma palusin teda tuua pudel weini ja kaks klaasi, mida kohe sain.

Ma tahtsin teda näha joobnuna, end unustawana, oma meelewalla all olewana — ja kallasin seepärast salakesi omad klaasitäied laua alla. „Paljuks ta ikkagi suudab juua“, mõtlesin: „Klaasi kaks, kolm, neli, wiis?“ — Kui aga tühjenes teine pudel, istus ta minust ikkagi samasuguses aupaklikus kauguses kui esimese aegu, ja kui olime tühjendanud kolmanda, niisamasuguses kauguses kui teise aegu.

Neljanda pudeli tühjendamise järele pidin aga mina oma istet wahetama märja, weinise — põranda wastu.

Ma teadsin järgmisel hommikul, et Mari oli mulle nii kauge kui kuu.

III.

Ja, ma teadsin, et Mari oli mulle kauge kui kuu. Kuid mul oli weel üks lootus, pääsetee, abinõu: ma teen talle abielu ettepaneku, pakun talle oma kätt, wõtan ta oma naiseks. Mis sa sest arwad? Ma ei wõinud omale suurepärasemat naist kujutada. Kas ta ei olnud töökas? Kas ta ei olnud kehastatud tulewiku-naisterahwa ideal? Mehine kehas ja mõistuses — ja siiski kõigis looduslikkuis omadusis naine, naine, naine!

See oli kolm nädalat peale wõerastemaija sõitmist, kui ühel õhtul tegin Marile ettepaneku, paludes teda algul kusagile üksikusse paika, et seal nelja silma all rääkida.

Mari waatas mulle umbusaldawalt otsa ja ütles:

„Pajatage siin; ma pelgan wõerast herrat kõrwalistel kohtadel.“

Ma panin käe rinnale ja alustasin:

„Mu ainus, mu armas, mu kallis Mari! Ma ei ole näinud kedagi sinust ilusamat, weetlewamat, armastusewäärilisemat. Ma wannutan sind oma südame, mõistuse, iha nimel — saa mu naiseks, mu ainukeseks, mu musurullikeseks!“

Mari peatas mind:

„Mis te sest mulle ütlete! Ma olen waene

teenijanna, keda kõik herrased kiusawad. . . Aga... siiski... tuleks... ei, mitte suisa... mul on kontrakt . . . Kõnelege perenaisele."

Ma karjatasin õnnelikuna: „Mari!" ja tahtsin teda rinnale tõmmata, enda wastu suruda, aga ta sadris mu eest esikotta; mina järele; ta jooksis esikojast puhwetiruumi; mina järele; puhwetiruumist leti taha; mina leti ette.

Ma laotasin käed ja kahmasin igatsetu. Siis suudlesin kuuma ja õnneliku peigmehena ta kõrwi, lõuga, silmi, nina, põski. Ta ei pannudki enam wastu: ta huuled otsisid mu huuli ja sulasid nendega ühte suudlusse, mis kestis igawik.

Wiimaks hääbus tunnetehoog ja ma wabastasin Mari.

Ma karjatasin, sest mu ees seisis ilgur wõerastemaja perenaine ja imes huuli, nagu oleks ma neile mett määrinud, kuna Mari, kes leti taga kükitas, hirwitades püsti kargas.

Ma tahtsin perenaist lüüa, kuid Mari juhtis oma wõimsa käega mu hoobi kõrwale; siis karjusin perenaisele:

„Ärge arwake, et ma teie wastikut wahtimist tahtsin suudelda. Mõtelge, et ma teie näkku sülgasin. Teatke ka, et ma Mariga kihlasin ja ta enesega ühes linna wiin."

Perenaine, keda minu olek haawas, turtsus wihaselt kui kass:

„Eh, eh, teie Mariga kihlatud! Kuulge, mis mina teie ninale kirjutan: iiales ei saa te Mari!"

Ma küsisin hinge kinni pidades:

„Millega te seda põhjendate?"

„Sellega", wastas ta, „et te olete esimene lõõtsard, tola; sellega, et mina wõin ennem Mari omale saada kui teie; sellega..."

See wanamoor ei teadnud nähtawasti isegi, mis ta kõik wihaga kõneles: Marile wõida tema ise saada! Mari wõida teda ise wõtta! Mari olewatki tema kallike, mees.

„Teie ise olete mees, wuntsidega nõid", karjusin ma. „Ajage enne habeme maha ja kõnelege wast siis minuga!"

See oli perenaisele liig! Ta waatis Mari peale ja läks punaseks; siis hüüdis:

„Mari, wiska selle siit wõerastemajast wälja! Et mu silmad iiales enam teda ei näe, et mu kõrwad..."

Mari kääris käsiwarred nagu poksija. Ma taganesin; Mari järele; ma põgenesin esikotta; Mari järele. Siis peatasime. Ma waatsin Marit etteheitwal ilmel; ta mõistis mu pilku ja ütles:

„Ma pidin oma kohust täitma, ärra... aga mis puutub sellesse... minu wõtmisesse, siis jäägu nali naljaks."

„Sugugi mitte, armas Mari", sõnasin nukralt; „ma armastan sind wäga ja ei taha sinust lahkuda."

Seal tegi Mari oma rinna lahti, wõttis paar padjakest wälja ja ütles:

„Ma olen ju mees — näege, katsuge ise mu rinde!"

See oli hirmus! Mari oli tõega mees. Ja siis, alandatud, üllatatud, häbistatud, sõnasin:

„Aga kuida? Miks? Ma ei mõista midagi!"

Mari pani käed wahelite, nõjas uksele ja ütles:

„Hea, ma seletan ära! Aga et mulle hea jootraha annate!"

Siis kõneles Mari, et see wõerastemaja olewat enne paha kuulsusega olnud, kus kõik reisijad kauemat aega ei püsinud, sest naisteenijad olnud kõik liig anduwad. Ausaid naisterahwaid aga peletasid ära reisijad oma ülimääraste nõudmistega. Siis palkas perenaine mehe, tema, et ta naisteenijana esineks. Sest saadik püsisid kõik reisijad kauem. Näituseks tõi Mari — mind."

Härbert lõpetas, ja nüüd mõistsin ma, miks ta nõnda kaua reisul wiibis.

1918.

Mõrtsukas.

1.

Jõgi oli kahe haljendawa kaldaweere keskel otsekui rohelisele kalewiwaibale pillatud siniwöö.

Mait kõndis jões sinna-tänna. Ta kollase udukarwandusega kaetud walge ihu sarnales wiimsis päiksekiiris marmorkujule, mis täis kullatolmu, pead kattew juuks walastanud lõuendirätikule, silmad kahele hallile wesipiisale.

Külm wesi karastas jalgu, käsi, pead ja muid kehaosi kui wette pistetud lõõskawat rauda.

Mait loputas endast raugemuse nagu higi, tõstis weel wett kaenlaalustesse käsnadesse, ronis siis kaldale ja õerus üht kaldamullas tõrwlapiliseks määrdinud põlwenukki punaseks. Lõpuks astus põesastewahelisele rünkale ja istus sinitriibulise särgi peale.

Wesitilgad jooksid ridamisi üle põskede, rinna, käsiwarte nagu hõbepärlid, jättes ihule pikki klaaslinte. Piiske peitis mahatallatud rohi, end kähku kohewile ajades.

Maidu silmipiiskis peegeldus jõgi ühes wastupoolse kaldapealsega: sinawa jõe weere-

maal laius paremale ja pahemale poole rohetaw heinamaalint; kollane rukis lainetas tagapool kui kullameri; sinakas metsawiir mustas kaugel kui madal saar.

Paremat kätt allpool asetses jõe ääres talu.

Sära Maidu silmipiiskis muutus iharaks: seal elas muiushuulne Liisi, tema ihaldatu, armastatu, igatsetu.

Kuid ühes Liisiga tuli Maidu meele tohlunud näo, pilutlewate silmilaugude ja ükslugu wulisewa suuga sulase-Tõnu ning tema wõikad wested.

Lamades õhtuti sulase-Tõnu kõrwal lakkas, kuulas Mait suu lahti, silmad imestuspärani, meeleldi selle wanapoisi jutte, kes ükslugu mõistis süüdi õrnemale soole. Oi neide, oi nüüdisaja neide! Kõik nad omi wärdjaid kaewudesse uputawad, lumehangedesse hukutawad ja jõgedesse uputawad! Susi söögu neid maite, tont wõtku neid wärdu!

Mait waatles ülejõe talu poole ja mõtles.

Kord awaldas ta Liisile armastust, kuid see põlgas rikka Tohiku-Karla poega. Miks? Mait olewat noor, Mait olewat rikas, Mait olewat uhke.

Ehk oli aga Liisil teine kallike? Ehk warjas juba oma häbi kõrtsikus?

Mait haaras püksid ja sirutas üht ning teist jalga. Siis pistis puhtad walged jalad laiadesse sinistesse pükstesse kui kaupmees, kes paneb kahte tühja küünlatuppe kummagisse ühe ülejäänud küünla, ja sosistas iseteadlikult:

„Wai Mait talle noor, seesamase rikka Tohiku-Karla poeg Mait!“

Ta waatis uuesti talu poole ja wõpatas. Sealt lähenes naisterahwas, käes mingi kotikene, muhe, wärske, armas naisterahwas. Ta suurdus ükslugu, ja pea wõis selgesti näha ta nõgimusti juukseid, ta muiushuuli ja musti silmi, mis olid walgel silmnäol kui kaks piimapange kukkunud mustikat.

See oli Liisi, ei keegi muu, see oli Maidu armastatu, ihaldatu, igatsetu.

Mait oli kindel, et Liisi tuleb suplema, ja warjas enese põesasse. Ta tahtis Liisit wargsi waadelda: ta paisul rindu, ta kumeraid puuse, kogu ta olemist. Ta oli ammu ootanud seda silmapilku, ja nüüd oli ta käes. Missugune õnn!

Neiu peatas tema wastas kaldal ja pani kotikese maha. Siis tõstis maast ühe munakiwi üles, wõttis teise käega põuest nöörikera ja keris nööri kiwi ümber.

Mait imetles, imetles ja imetles. Mis oli selle tegewuse siht? Miks kägistas ta kotikaela? Miks sidus ta kotikaela kiwi?

Nüüd tõstis Liisi koti rinnale, surus oma wastu, äiutas, hällitas ja hellatles kui last. Siis astus kalda äärde ja heitis kotikese jõkke; see jäi weele kiiklema, ujus alla woolu, ja alles siis, kui lainewõrud kaldani kaswasid, wajus põhja.

Wast nüüd wirgus Mait tardumusest. Wast nüüd karjatas ta ahastuslikult: „Liisi on mõrtsukas! Liisi surmas last! Liisi on nagu teisedki!“

Kuid Liisi kaugenes juba, pea uhkelt taha wisatud kahe palmikuga, mis näisid kui kaks seljal wisklewat musta ussi.

Mait surus käed rusikasse. Miks andis Liisi enese teisele? Miks ei tulnud ta temale? Mait tundis end teotuna. Ta mäletas, kuis külas üksteisele silmi pilgutades tähendati, et rikka Tohiku-Karla poeg olewat Liisile noor. Ja seda tema kuuldes! Näpuga tema peale näidates!

Mait tahtis kätte maksa. Ta oli Liisile halb, aga kes oli Liisi ise? Kui aga teised seda teaks, mis Liisi tegi! Kui teised aga seda näeks!

Mait tõmbas wiledasti särgi selga, kahmas lina, tagandas põesad ja sööstas isatalu poole, mis oli kohakute ülejõe taluga. Ta lõi suure warba weriseks, astus nõgeste nõeltepatja, ja jõudis ähkides isatalu piirawa tara ette.

II.

Mait astus õue. Kõik kodukondsed olid ametis: warblased lendasid räästa alla kui mustud nooled; kesk hoowi sahkerdas sulase-Tõnu pruuni, inimsilmadega ruuna kabja kallal; lahtise laudaukse mustas sügawuses wilkus isa walge särk; ema, lühike ja lai, kel oli püstjas nina kui prunt waadi ees, sammus sealauda poole, kummagis käes üks ämber.

Mait astus pikil sammul kesk õue, ja alustas hingeldades:

„Liisi rüwetu . . . uputas wärdjat . . . riiwatu . . . püretas wett. . .“

Sulase-Tõnu tõstis omad pilutelewad silmad Maidu poole, wangutas pead ja mulises:

„Noh, runu, eks ma öelnud, runu, muudku' lööwad lulli need kelmakad neiud, lööwad lulli jah, runu. . .“

Sealaudast kuuldus ema hääl:

Ät' sa! Ät' sa! Robistage jahulaket, ät' sa!“

Isa ilmus loomalaudast hoowi, sõnnikhark käes. See oli Maidu wähe tüüakam teisend, weidi hõbedamaks walastanud juustega, aastatest sügawamaks küntud näojoonte-wagadega, ja weidi suuremate wesitilkadega sügawamais silmikoopais. Ta eranes Maidust eriti tõnglise, pügatud lõuaotsaga, mida hall habe, sarnane hobuserauale, piiras.

Isa äigas käeseljaga üle kortslise otsaesise ja ütles:

„Ah Liis' wõeh! See uhke Liis'! Ei tahas' uskuda su löra, poisinolk!“

Ta pööris näo jõe poole ja ta olekus sündis muutus: hõbekulmude küljes rippnewad wesitilgad pritsisid tulisädemeid, ta wirutas sõnnikhargi maha ja wibutas oma suurt rusikat nagu wasart.

„Õt' sa Liis'!“ karjus ta. „Wõi säärasele Tohiku-Karla poeg noor, seesamase minu poeg Mait! Õt' sa Liis'!“

Sõna „minu“ ajal langes ta rusikawasar paar korda wasta rinda, sünnitades otsekui äiksekärgatust.

Ema ilmus laudaukse tagant ja waatis wiiliti mehe peale, kuna ta käed silmi ette pani, nagu waataks päiksesse; ta ütles:

„Oh sa Jesseke! Juba hakkab mõnama, juba hakkab! No mes see latseke siis na ä'ä on tein'd, et muudku' aga nöökad teist?"

Isa pööris Maidu poole ja küsis:

„No mis ta 's s'al tegi?"

Mait wastas:

„Olin parajaste riideid ümber sikutamas, kui tuli Liisi, kott käes, kottis nääklew ja wähkrew laps. Piidles ringi, et kas keegi ei näe, sidus kiwi koti külge ja paiskas wette kärplauhti."

Tohiku-Karla haaras ägedalt sõnnikhargi ja räuskas nagu ronk, kes raipe peal pidutseb:

„Ae, wanamoor! Eks sa's n'd näe! Eks sa 's n'd kuule! Eks ma 's öeln'd ammu, et see Liis' sihuke lirwa on. Miks ta 's muidu mu poisi ä'ä põlgas, kes tugew ku' sõnn ja jäme ku' orik! . . . Wai Tohiku-Karla poeg talle noor! . . . Ei, teotust ma ei jäta! Ma talle näitan! Ma talle näitan! . . . Ja sina, wanamoor. . . kes sihukseid asju peab teadma . . . eks löön'd enne ju lamendi lahti, tein'd mürgelit, et Liis', plika mait, on käist ä'ä!"

Ema pea wankus kui waat ja ta sõnad kolkusid kui kali waatis:

„Wai nii! Ega's ma 's wõin'd teada! Pole ta käin'd sestsaat siin ku' poisi ä'ä põlgas, ja ülejõe ei selita kah wanad silmad. Eks ta 's oln'd ikka ebelew plika, sobis aina ühe ja tei-

sega, kuigi pead turris pidas. Mis see 's meitesse puutub!"

Isa wirutas uuesti sõnnikhargi maha, pühkis pahema käeseljaga higi otsaeest ja kriiskas:

„Puutub nimelt meitesse! Kellesse ta 's puutub kui mitte meitesse? Küll ma 's nüüd näitan, kuidas Luukas õlut pruulib!"

Ja ta wirutas niisuguse hooga sõnnikhargi maha, nagu tahaks ta hargi arud läbi maakera lüüa, ja koiwas tallu.

Sulase-Tõnn lasi ruuna kabja lahti, pilgutas laugeid silmil, mis näisid täis igawest puru olewat, ja mosises:

„Oi runu! Puha peglad jah! Puha peglad jah! Susi söögu neid neide! Tont wõtku neid wärdu!"

Ja Tõnu talus waljaist kinni hoides inimsilmadega ruuna talli.

Isa ilmus, mütsilott peas, ja käsutas:

„Poiss Mait, Tõnu, laske jalga! Lähme wärdja järele! Aga sina, wanamoor, aja naabrid kokku, tuluta uudsesõnumikku, et ku' tulewad, siis näewad, mis litu see Liis on."

III.

Pea lähenes kolm meest jõele. Mait sammus kerglaselt kõige ees, walge käterätt õlal, isa raskel sammul järel, ükslugu käeseljaga nägu pühkides ja Liisit manades; siis astus Tõnu aeglasel weniwusel, pikk kalapüügi ritw õlal, nagu kubjas pika piitsaga.

Tuulepuhaldusest puutumata kaldapõesad paistsid uinuwatena wees, mis oli selge, läbipaistew ja peegeldaw kui klaas.

Kaldal wõtsid kõik kolm sõnatult riidest lahti ja astusid wette.

Jõele tõusid lained, mis nagu ümarad klaaspudelid kaldale weeresid; seal-teal tõusis weele hõbepärlendus.

Maidu walge ihu näis niisutatuna kui poleeritud marmor; isa kortsus parknahk märja musta karwandusega oli kui tahmaga wõitud; Tõnu kollane õhukese nahaga luustik näis kui õngitsew surm ridwaga.

Tõnu kobas enne kui sammu astus ridwaga jões, et mitte wärdjaraipe peale astuda; juba mõte too peale tundus ilgena.

Pool tundi hiljem küsis Tohiku-Karla:

„Mait ae, kas mäletad, oli see siin paikas wõi mujal?"

Mait wastas külmast hambaid plagistades:

„Siin neh, mälu on mul hea. Kaeme s'alt altpoolt."

Pool tundi hiljem äigas Tohiku-Karla ägedalt käeseljaga üle otsaesise ja küsis ägedamalt:

„Poiss, tolkus, kas sa's üleüldse midagi näin'd oled?"

Maidu hambad plagisesid kui pesuriie tuulepuhanguis:

„Näin'd mis näin'd! Kaeme s'alt altpoolt!"

Tund hiljem äigas Tohiku-Karla kahe käega üle otsaesise ja käratas:

„Keda sa 's nöökad, Mait, oma isa wõi? Kui ma n'd põletaks sulle paar tulist! Piinuta n'd siin peale, asja eest, teist taga."

Sel silmapilgul hüüdis Tõnu:

„Nät' sa, käes on wärdjalimund, wesimülgatsi pugend pelgur!"

Mehed ronisid kaldale, kehad wesipiiskadest helmendawad.

Puhus kange õhtutuul. Taewas oli hall kui tsinkplekk tahwel. Oli wakatanud lindude willerdus ja karjakellade halin. Uduuju ujus põldudel õhukese läbipaistwa pitslinikuna.

Tohiku-Karla rabas saagi Tõnult oma kätte. Ta püüdis nööri umbsõlme lahti kiskuda, kuid märg nöör ei annud alla. Siis andis koti Maidu kätte. See oli niisama wõimetu kotti awama ja andis selle Tõnule.

Tõnu sikutas küünte ja hammastega, kuid nöör ei kaksanud.

Et ühelgi nuga kaasas polnud, siis ruttasid pea kõik kolm tuldud teed tagasi.

Kui nad läbi tarawärawa hoowi jõudsid, nägid nad kõik, et ema uudsesõnumikku oli juba tuulutanud: hoowis seisis rühm naabertalunikka, pead koos nagu rukiwihud hakkjalgel.

Tulijaid nähes müksasid nad üksteist küünarnukkidega ja hüüdsid läbisegi:

„Ära tõid! ... Tohiku-Karla ei jäta! ... Teadagi, Liisi toetas Maitu! ... Ja kui osawaste tüdrukumait warjas, et ä'ä mine ligi!" ...

Ema ilmus teiste tagant nähtawale; ta lõi kaks kätt plaksudes kokku, katsus kotti näpuga ja ütles nutusel toonil:

„Wai Liis' peletes uputas wäetikese ä'ä! Noh ütle nüüd tüdrukunahka! Seda ta töllerdas siin poistega!"

Mait tundis rõemu: nüüd näewad kõik, kes Liisi on! Naergu siis weel teda! Pilgaku siis weel teda, et ta on Liisile noor!

Tohiku-Karla küsis nuga. Talle pakuti mitu. Ta walis kõige suurema Soome pussi, andis koti Maidu pidada ja lõikas.

Kotist, mida Mait põhinurkadest kinni pidas, langes midagi limast maha.

Mait liigutas seda jalaga. Äkki wõpatas ta ja lasi koti maha langeda, isa äigas aga parema käega ägedalt üle otsaesise, kuna sulase-Tõnu silmapilguks lugude pilgutuse unustas ja hüüdis:

„Nät sa ... ptui peklu! ... need ju wa ... üks, kaks, kolm ... kassipoja ligundit!"

Talunikud naersid, päiwitanud käed kõhtudel.

1918.

Kulduur.

I.

See oli minu kauge nooruse aegu, kui mul olid kõrgelennused plaanid, mõtted, soowid, kui uhkus mind tiiwustas, kui halpus mind kõditas, kui mul polnud raha, ihukatet kodu.

Tol ajal elasin oma hallipeaga onu juures, kes ühes Tallinna kõrwalises, wähekäidawas, porises uulitsas wanaraua kauplust pidas, ja kes mind — kaastundest minu ja lugupidamisest mu koolenud wanemate wastu — oma juure wõttis.

Ma elasin tol ajal omateada frandina: ma kandsin mansetta ja kraed, mis olid paberist, onu wanu püksa, mida ise siledaks triikisin, kollaseid kingi, mille tallad ammu läbi kantud. Mu olekut suursugustas põuetaskust wäljaripnewa roosaka ninarätiku nurk, mis näis kui sea kõrw.

Päiwiti wiibisin wanaraua kaupluses, haigutades mädanenud leti taga, kesk roostetanud silgutünni witse, saelehtu, haamripäid, naelu ja kõiksugu kribu-krabu. Õhtuti hulkusin aga uulitsail, merekaldal wõi Kadriorus.

Sagedasti sammus jalutuskäikudel mu kõrwal minu tolleaegne armastatu, noor, wäike, lahke, kahe musta pärli sarnase silma ja süsimustade juustega neiu, kes kandis walget siidikleiti ja Helene nime.

Kuis joobnustas mind see wäike olend!

Kuid ma ei olnud siiski õnnelik, rõemus, enesega rahul. Ma nagu põdesin mingit musta melankooliat, mingit tõbe, haigust, mis mulle kusagil rahu ei annud, — ei kodus, ei kaupluses, ei wäljas.

Mind rõhus teadmine, et mul puudus uur.

Uur! Mõtelge — uur! Missugune ihatud, kuldne sõna! Keda ei ole nooruses weetlenud uur? Kes ei ole soowinud tunda uuri oma westitaskus, pidada oma sõrmi wahel, tõsta kõrwa taha?

Kuid kõige rõhuwam oli teadmine, et mu onul, wanal raugal, ihnuril, kel seljas küür kui wanusekoorem ja käes kepp kui tasakaalu pidamiseks, et see teda otseti ei rõhuks — kõige rõhuwam oli teadmine, et sel onul oli uur, pealegi kulduur, mis hiilgas kui päike.

Kodus pidas onu oma kulduuri mitmewärwiliste pärlitega wäljaõmmeldud tuhwlis seinal, kaupluses leti kohal olewal riiul, aga wäljas oma westitaskus.

Missuguse ihaga kiindus esimesel kahel wõimalusel mu pilk uuri peale! Uur tiksub seal mu silmi all ja minul ei ole uuri! Kui kole!

Aga kõige halwem oli see, et uurita olek sagedasti mulle piinlikku silmapilku walmis-

tas. Kõigist kõige halwem oli aga see, kui mu armastatu, mu wäike, kallis Helene mult kellaaega päris.

Ja see sündis peaaegu igal jalutuskäigul ning kihwtitas mu jällenägemise rõemu armsamaga. Oli kole tunne öelda alati: „ei tea“, aga igapäiseks oli jäänud ka traagiline wõte: näpu westitasku pistmine ja tõsisel ilmel ütlemine: „unustasin uuri koju.“

Kuid minus wõitis mõttetus, halpus, kergemeelsus: pidi ju, tont wõtku, armsam kordki nägema, et mul uur on. Aga kust uuri saada? O, onu oma uuri juba mulle ei laenaks ja ise ei suutnud ma omale uuri osta.

Mu seisukord läks talumatuks. Sõpradelt uuri laenata? Aga neil olid odawad nikkeluurid ja pealegi olin ma kord armsamale öelnud, et mul kallis kulduur on, mida ma alati oma kaasas ei wõi kanda, kartes et uur ära warastataks.

Kuid kordki pidi Helene uuri nägema, tont wõtku!

Ja nii idanes minus üks plaan, idee, kawatsus.

Ma teadsin, et onu õhtuti teenistusest tulles weidi kirjutuslaua esisel toolil tukastab, pool ärkwel, pool unes, pea rinnal. Et oli suwi, õhk ränk, päew kuum ja wäsitaw, siis wõis juhtuda, et onu kord omad silmad suleb ja — uinub.

Ja see oleks minu wõit!

Sest siis ... siis hiiliks ma kikiwarwil tuppa, wõtaks seinalt uuri ja ruttaks kokkusaamisele.

Ja nii ootasingi ühel päewal, mil Helenega pidin trehwama, onu kirjutustoa uksel, mil wana uneramme waibub.

Peale weerandtunnilist ootust nägin kuis piibusuits õrenes ja onu tudisew pea liikumatult rinnal püsis.

Ma asusin kindla otsustawusega oma ettewõtte teostamisele: hiilisin kirjul põrandawaibal suure kirjutuslaua juure, heitsin pilgu onu suletud laugedele, wõtsin palawikuliselt wärisewail sõrmil seinalt kulduuri, pistsin tasku— ja astusin uulitsale.

II.

See oli suurepärane õhtu; ammu ei olnud ma nii lõbus olnud kui tol korral. Ma kõndisin Helenega piki Narwa maanteed Kadriorgu, jalutasin Kontsertaia esisel puiesteel kahe rohetawa kastanjarea wahel, istusin pingile ja waatsin uhkel ilmel möödaminejaid.

Nüüd ei ootanud ma enam armsamalt hirmust küsimust: „Kallim, ei tea, mis kell peaks olema?“ Ma tõmbasin ise sageli uuri taskust ja teatasin armsamale nii tihti kellaaega, et ta mind isegi keelas uuri waatamast.

Peale seda, kui plaanitumalt alleedel sinnatänna hulkusime ja paar korda Rusalka-ingli ümber tiirlesime, eranesime teistest parkis wiibijaist ühte kõrwalisse kohta, kesk pärjana piirawaid põesaid, kus üksteist suudlesime, kallistasime ja üksteisele truudust wandusime.

Siis tulime tuldud teed tagasi ja istusime konkale. Et konka oli inimesi tungil täis, siis

ei unustanud ma seda silmapilku kasustamast: ma waatsin sagedasti uuri, plaksutades kapslit konka tilinaga wõidu.

Südalinna jõudes saatsin Helene ta isamaja juure. Wärawal kõnelesime pool tundi, ilma et mul mõttegi oleks tulnud uuri waadata, armsamale kellaaega teatada.

Kui wäike karwane kojamees, suur nikkelwõti käes, tuli wärawat lukutama, suudlesin armsama kätt, tõstsin kübarat, keersin ringi ja ruttasin koju.

Kogu tee mõtlesin armsamat: ta silmi, huuli, kõrwu, nina.

Äkki tuli mu meele uur ja ma pistsin käe tasku.

Weri tardus soonis, wärin käis läbi liigete, silmi ees udunes, ja ma jäin püsima kui sammas, mis pooleldi maa sisse wajunud.

Task oli tühi — kulduur puudus.

Ma kobasin palawikuliselt kõik taskud läbi — need olid tühjad. Ehmatusest jabur, waatsin taskuraamatusse, rahakotti, — asjata.

Nüüd lõi mulle pähe nagu wasarahoop: — ma kaotasin uuri wõi lasin ära warastada!

Ma seisin mõni aeg teadmatuses, mis teha, mis ette wõtta. Kui tardumisest wirgusin, jooksin tuldud teed tagasi, waadeldes hoolega uulitsaristlusi, trotuaara, rentsleid.

Õnnetuseks ei teadnud ma konka numbrit, milles sõitsin. Siiski otsisin peatuskohal kõik paigalolewad konkad läbi, küsides kontuktoridelt, sõitjailt, kutsaritelt, kas nad ei leidnud kuski kulduuri.

Ma sain igaltpoolt eitawa wastuse.

Siis tuli mul meele, et ma olin istunud lahtises konkas, kõige äärmisel istmel, kust uur kergesti wõis prügitusele kukkuda, — ja ma jooksin mööda konkateed Kadriorgu tagasi.

Uuri ei olnud kusagil, ei kusagil.

Meelestades kõiki kohti, alleesi, pinke, kus armsamaga kõnelesin, seisatasin, — käisin kõik need kohad läbi. Kuid ma olin wististi hiljastunud: uur oli enne mind leitud.

Ma jooksin siiski weel teist korda linna ja sealt tagasi.

Jõudis öö. Tänawad tühjenesid, alleed tühjenesid, pingid tühjenesid — ainult mina hulkusin weel ja otsisin uuri.

Läks hämaramaks, taewas pilwe; nahkhiired lendasid seal-teal kui mustad kaldsud.

Ma istusin pingile. Kuis wõisin nüüd onu juure minna? Mis ta ütleks? Mis ta minuga teeks? Kahtlemata wiskaks ta mu kui warga uksest wälja.

Ei, ilma uurita ei wõinud ma koju minna.

Aga kust uuri saada?

Ma surusin käed wastu põski, panin küünarnukid põlwile ja mõtlesin.

Kuuldus puulatwade salapärane sahin; siis langesid mu pähe wihmapiisad.

Mu pähe langesid wihmapiisad, aga kätele meeleheite mõrustunud pisarad.

„Seda tegi uhkus“, ütlesin enesele nukralt, „uhkle weel poiss, uhkle weel!“

III.

Mõned tunnid sel õudsel ööl weetsin pingil lõdisedes. Koidu alul kõndisin uuesti kõik kohad läbi, pea täis kõiksugu plaane, mõtteid, kawatsusi.

Äkki tulin mõtte peale, uue uuri ostmiseks raha laenata. Onu pidi uuri saama, seda nõudis mu au, eneselugupidamus, rüütlimeel. Kes laenab aga mulle nii palju raha?

Ja hommik tuli pikka, pikka, pikka. Nagu kooljas waarusin tänawail ja tundsin, kuis ma mõne tunniga mõned aastad olin wananenud.

Kui wiimaks uulitsad inimestega täitusid, esimesed woorimehed kärinal prügitusele ilmusid, kaupluste akendelt ja ustelt raudkelpe maha wõeti, — ruttastn tuttawate juure, koputades põkwal südamel wastu uksi, wajutades wärisewail sõrmil wanke, awaldades ärewal meelel oma soowi.

Mulle laenati, kuid wähe: need, kes enam oleks wõinud laenata, ei laenanud, aga need, kes olid walmis healmeelel aitama, ei wõinud seda, sest neil puudus raha.

Nii ei jäänud mul muud üle kui alandatult, õnnetult Helene juure minna ja temalt raha laenata. O, kui raske see oli! Kui raske see oli!

Nähes mind, wangutas Helene pead ja ütles:

„Mu Jumal, kuis sa wälja näed! Mis on juhtunud? Oled haige?“

Ma küsisin:

„Mis minuga on?"

Ta wastas:

„Su nägu on walge kui lõuend, su juuksed sasis kui mets kust tormid üle käinud, su silmi waade segane kui sogane wesi tiikis."

Ma ei julgenud kuidagi alustada oma soowiawaldust. Ma alustasin pika eeskõnega, ja alles paar tundi hiljem mõistis Helene, mis oli juhtunud.

Mu kallim, kuldawäärt hing, mõistis ka seda, et uur minu ei ole, ja ütles hiilgawail silmil:

„Nüüd pead muidugi uue muretsema. Ma tunnen headmeelt, et sind aidata wõin."

Neist sõnust rõemustatud, ma haarasin ta walge käe ja wajutasin omad külmad huuled nende wastu; ma mõistsin, et Helene tõega mind armastab.

Ma lahkusin Helene juurest punnis kukruga, peatasin ühes uurikaupluses ja ostsin peaaegu samasugune uuri kui see, mis onul oli.

Siis ruttasin onu kauplusse. Ta istus nagu ikka leti taga, walge pea kahe käe wahel nagu suur lumepall, küünarnukid letil.

Uuri koht riiulil oli tühi.

Ma wõtsin uuri ju uksel taskust wälja ja, argselt letile lähenedes, kogelesin:

„Andke andeks, kulla kallis onu! Ma . . . wõtsin salamahti . . . teie uuri . . . mitte warastamiseks . . . waid et kanda . . . ja kaotasin ära . . . Kuid pidage, kallis onu, pidage! .. Ma tõin ta tagasi."

Ja ma ulatasin kartlikult kalli kulduuri onu kätte, hirmul, et ta teda halwaks wõi koguni odawaks peab.

Onu wõttis uuri ja waatles, waatles. Tõi prillid ja waatles. Ja siis, naerwa näo mu poole pöördes, ütles:

„Selle kaubaga olen nõus, poiss, tee ikka nii. Seda ma sinust ei uskunud, hihi! Ütle, kust sa nii palju raha said, et mulle minu uuri asemele kalli kulduuri ostsid? Mu uur oli ainult lihtne ülekullatud w a s k u u r."

1918.

Hull koer.

Külakoolmeister Mihkel Piperal pidas end üheks neist ärawalituist, kes küünlaid katakombidesse wiiwad, kes karja selgele teadwusehallikale juhatawad. Ühtlasi oli ta ka luuletaja, ajalehtede kirjasaatja ja küla-näitelawa kriitiker. Ta oli peen, igerik, walge peaga, kerge liikuwusega, pika nina, pikkade kõrwade, juuste, sõrmede ja jalgega. Et ta oli poissmees ja et tal kunagi aega ei jatkunud labase põllutöö jaoks, siis rentis ta oma maalapikese ja ühe kambrikese kellegile kandimehele, kelle naine talle kokaks oli.

Piperal kõndis päewad läbi külawahelisel tänawal, pliiats kõrwa taga, „heft“ kaenla all, ja otsis ainet „Kodumaa sõnumite“ jaoks. Kui aine oli leitud, kirjutas ta selle üles ja saatis ühes luuletustega, mis tal alati käepärast olid, ajalehe toimetusse; harilikult jatkasid luuletused oma elu paberikorwis, külakakeluste kirjeldused aga trükituna — ajalehe weergudel. Nähes oma kirjutust ajalehes, pidutses Piperal: ta tõusis omas mõttes mingi „homo sapiens'i“ wõi õigem Nietzsche „walgepeaga bestia“ wääriliseks. Missugune teenus inimkonnale!

1918 a. suwi oli eriti halb tema kirjandusliku edenemise kahjuks: maa oli okkupeeritud,

kõik kohad täis Saksa sõjawäelasi, kes näisid oma rohelisis röiwis nagu rohutirtsud, mille tõttu külas elu kui ära hangunud oli: ei ainustki kakelust, noapistet, rääkimata hobusewargusest, röõwmõrtsukatööst. Küsimus: millest kirjutada? oli nagu walus torge Piperali lüürilise hinge sopitikku. Ta wiitis kogu suwe plaanitumalt külawahelisel tänawal, manades käesolewat regoristlist korda, mis ses uurdes kõik elu-idu näljase koera nägalusega alla neelis.

Nii kestis sügiseni. Siis hakkasid äkki jutud liikuma, et külas nähtud hullu koera, millist keegi enne pole näinud. Nädala-Kröõt, külasant, teadis koguni kõnelda, et koer olla kedagi hammustanud, kellegi kallale tükkinud, ja et keegi olla teda näinud; koer olewat suur, must, pikakarwaline ja koletisliku peaga. Sellest oli Piperalile küll: ta kirjutas nii, et sulg lõi sädemeid. Arstitagu koerahaawust! Ärgu lastagu kaitseta lapsukesi ringi joosta! Kohalikud tuletõrjujad peaksid koera kinni püüdma! Küllalt juba ohwritest!

Kui kirjatükk „Hull koer“ walmis oli, pani Piperal kirjutuse wärisewail sõrmil ümbrikusse, lisas mõned luuletused juure, pitseeris kinni, et kohaline „posti tsensor“ läbi ei loeks, ja ruttas postimaja poole, wõttes oma pikkade koibadega hiiglasamme. Ta walis otsema tee läbi metsa.

Kui ta metsast wälja jõudis ja paha aimuseta läbi niiskusest raskunud põesa maanteele astus, jäi ta äkki kogu omas pikkuses seisma, otsekui niiskesse mulda pistetud ritw. Sest ta ees

seisis koer, suur, must, karwane, kelle ägusad ja kiskjad silmad teda ära neelda tahtsid, ja kes oma pika punase keele nagu koleda mao ta poole sirutas. Piperali kehast käis iseäralik wiirg läbi, ta silmi ette tõusid tulirõngad, ta peened põlwed wabisesid, ja ta ei teadnud esimesel silmapilgul, mis teha, kuhu pöörda, kas waikida wõi abi karjuda.

Ta mõistis ainult üht, ja see oli: ta ees seisab hull koer.

Siis jäi rahulikumaks. Mis teha? Koerale wastu minna ta ei südandanud. Ta pööris harukorrase wiledusega ümber. Urin ta taga paisus. Ta peatas ja waatis tagasi. Koer oli walmis ta peale kargama. Ja siis, enesele gi ootamata, hakkas ta jooksma niisugusel kiirul kui püssikuul.

Järgmisel silmapilgul tundis Piperal, kuis koer rähisedes ta jalga kinni kargas ja seda kui raudpihtidega pigistas. Ta jäi seisma, kuna tulilaine läbi ta liigete käis. Siis kiskus ühe jala wõimsal tõmbel koera lõugade wahelt lahti ja andis talle teise jalaga wõimsa hoobi wastu nina. Koer pistis wingudes jooksujalga, koon maas, händ jalge wahel.

Kuigi hõlbutuse ohe pääsis Piperali huulilt, siiski seisis ta hulk aega kui halwunud. Ta jalg walutas nagu oleks ta astunud tulde, nõgestepõesasse, klaaskildudega täidetud kasti. Siis waatis jalga. Püksid olid allpool põlwe katki, aluspükstel olid suured punased weriplekid. Haaw ei wõinud siiski kuigi suur olla, ja oleks tähtsuseta olnud, kui koer poleks hull.

Ja see oli põhjus, mis õnnetu kooliõpetaja silmi ette maalis ta seisukorra koleduse, hirmsuse: ta jääb hulluks, kui õigel ajal abi ei saa. Mis oleks ilgem kui see!

Ta meele tulid üksikud katked ajalehis, mis käisid hullude koerte kohta. Ta oli lugenud, et wähemad linnad saatsid neid, keda hullud koerad olid hammustanud, suuremaisse kuulsamaisse ülikoolilinnadesse, sellekohastesse eriparandusmajadesse. Tähendab, see haigus on nii kardetaw, et ta pakub huwi wõrdlewale anatomiale! Ja tema oli maal, külas, kaugel linnast! Mis teha? Minna kohaliku arsti juure? Ta kahtles. Kas ei tahtnud see teadlane wäikest Jaani opereerida, kui mesilane poisikest nõelas? Kahtlemata wõtaks ta tema jala kohaliku puupapi wabriku operatsiooni-saalis põlwist saadik maha! Ja lõpuks: mis teab üks külaarst haawast, mille parandumiseks spetsiaalsed linna haawaarstidki on wõimetud midagi tegema? Kahtlemata peab eri-eriteadlase juure ruttama!

Pealegi ei jõuaks ta, kui ta enne rongi ärasõitu kohaliku arsti juure peaks minema, rongi ärasõiduks jaama. Ja nii näis wiiwitamata linna sõitmise mõte Piperalile kõige loogilisem ja praktilisem olewat. Kust saada aga linnasõitmiseks raha? Wõib olla, tuleb tal seal kuu, kaks, kolm elada, ja wõerastemajad on kallid! Wõi minna wallamaija ja nõuda, et wald teda omal kulul linna saadaks? See wõtaks aga palju aega. Peaks enne ootama kui wolikogu kokku tuleb, ja siis läheks see

alles hääletusele. Siis on weel kahtlane, kas raha saab: wõidaks öelda, et hull koer on teise walla koer ja siis peab palwega sinna pöörama. Üleüldse on tal palju arwukaid näiteid, kus ta palwed tähelepanemata jääwad; näituseks: palwe palka kõrgendada, palwe klassituba korraldada, palwe uut orelit muretseda jne. jne. jne.

Ei jää muud nõu üle, kui raha laenata kellegilt tuttawalt. Aga kellelt?

Piperal koiwas tagasi koolimaja poole. Ta tahtis enne linna sõitmist püksa wahetada, sest koer oli need katki kiskunud. Seda aega tuleb ehk hea mõte, kelle käest laenata. Pastori käest? See mees korjab ju raha lahkel käel mustade hukkasaawate hingede heaks! Ega's ta walgeidki hukkasaawaid hingi hädasse jäta! Aga kas saab pastor teda, kooliõpetajat, kes ta isegi *pro forma* kirikus ei käi, aitama? Tont wõtku, peab ta siis tõega pastorilt laenama nagu mõni külasant! Kellelt siis? Eks lähe külanaiste ettekuulutus täide, kes talle seepärast kõiksugu halba ette kuulutasid, et ta neile laupäiwiti koolimajas palwetunda ei pea!

Piperal astus läägunud õhuga täidetud klassituppa. Ta tahtis kõige pealt rentnikule öelda, et see hobuse ette rakendaks ja teda waksalisse sõidutaks. Kuid talle tuli meele, et rentnik ühes naisega metsa hagude järele läks, kui ta postimaija ruttas. Ja pealegi ei ole tal weel raha niigi palju, et piletit osta.

Piperal tundis kehas palawikku. Ta jõi kõige pealt klaas külma wett. Siis waatis peeglisse. Jumal, kuis ta wälja nägi! Ta silmad olid tawatu suured, peaaegu kui kaks wiksitoosi, aga nägu kahwatu ja kandiline kui postpaber. Kas awaldab juba kihwt oma mõju? Kahtlemata laguneb ta juba hammustud kohast laiemale.

Ta wahetas masinlikult püksid ja astus koolimajast wälja. Kellelt laenata? Ta meele tuli Mati, naabertalunik. Ta juhtis oma sammud sinna. Ta jooksis peaaegu. Niiske sügiswihm lõi talle wastu nägu kui märg narts. Taewa tuhkjast pilwestikust kuuldus äralendawate kurgede trillerdaw kisa. Põllulap, kollane ja luitunud, näis lõpmata kurb ja hale.

Ta jõudis pea kesk Mati talu tahru ja aidu. Ta astus tallu ja küsis Mati järele. Perenaine, kelle kortsus nägu täis tedretähne, juhatas teda rehealla. Seal istuski Mati ühe saha peal ja imes piipu. See oli pikk, hallisilmine, mürkkollase näo, lühikese laia nina, laiade põsenukkidega ja kõrwuga mees; tas oli kõik lai ja aeglane.

Piperal awaldas talle oma palwet wõeral häälel; ta tahtis hobust waksali sõitmiseks ja raha laenuks; kui ta lõpetas, sõnas Mati peale wiieminutilist järelemõtlemist:

„Kannatage, koolmeistrisaks, õhtuni, ma hakkan mõtlema, kas mul raha on käepärast ja kas ma teie soowi wõin täita. Ega's tooga n'a pakilist ole!"

Piperal hüüdis ehmunult:

„Õhtuni? Mis teil weel mõttes pole! Siis on rong ammugi ära sõitnud!"

Mati tõmbas aeglaselt mõned nutsikud ja wastas:

„Kui täna hiljaks jääte, siis hakake selle wastu walmistama, et homme hiljaks ei jää."

Piperal äigas pikkade näppudega läbi pikkade juuste, kusjuures müts ta peast maha langes, ja hädaldas:

„Mind hammustas hull koer, näege, siia! Ma pean wiiwitamata abi saama, muidu jään hulluks. Päästke inimelu!"

See hädaldus ei jäänud mõjutumaks: Mati tõusis püsti ja sõnas:

„Seep see on, et teil pakiline on. Siis pean ma nüüd hakkama mõtlema, kust ma selle raha wõtan."

Ja Mati hakkaski mõtlema, kust raha wõtta. Ta mõtles weerand tundi. Kui ta otsusele oli jõudnud, et raha tagakambrist kummuti sahtlist tuleb wõtta, hakkas ta mõtlema, kuhu wõtme oli pannud; kui wõti käes, hakkas mõtlema, missuguses sahtlis raha oli; aga kui ka see oli mõeldud, hakkas mõtlema missuguseid rahu kooliõpetajale anda.

Piperal oli kogu aeg nagu tulistel sütel. Aga mis teha, Mati oli Eesti talupojatüüp ja teised oleksid niisama aeglased olnud! Ja kooliõpetaja ootas, kuigi ta peaaegu üksnes sest mõttest, et ta hulluks jääb, oleks hulluks jäänud. Iga silmapilk katsus ta eneses mõnda tõendust leida, et ta weel hull ei ole.

Ta oleks heameelega Matilt küsinud, mis teha, missuguseid rohte wõtta, mismoodi arstida, aga uhkus ei lubanud. Kas ta ei olnud küla „enziklopedist", kogu walla konversatsiooni-leksikon? Moraali, hariduse ja teaduste dogmid külwas ainult tema rahwa sekka! Kas tema ei kaotanud muu seas Mati karjapoisi sügelised ära? Nüüd oleks talle teotuseks, alanduseks, häbiks, kui ta näitab, et ilmas asju on, millest tal aimustki ei ole!

Wiimaks oli raha Piperali käes. Nüüd hakkas Mati mõtlema, mäherduse hobuse ta wankri ette paneb, mäherduse wankri wõtab ja mäherdusel teel ta waksali sõidab? See kõik nõudis aega. Piperal nägi end juba hullumajas, hullusärkis, raudkelpadega akna taga. Ja hirmuga mõtles ta, kes saab siis noortsugu kaswatama, kui teda ei ole? Kes saadab siis sõnumeid linna? Kes luuletab tiiwulisi laule?

Wiimaks oli wanker sõiduwalmis. Piperal kargas läbematalt wankrisse. Waksalisse sõit oli midagi kohutawat. See tantsiw, karglew, hüpplew wanker püüdis nagu meeleldi kihwti tema werre laiali segada. Ta kargas iga suurema tõuke ajal püsti, nagu oleks teda nõel pistnud, et teisel silmapilgul jälle lootusetult wankri langeda; aga kogu aeg näis talle, et ta mõistust mähib hullumeelsuse loor.

Mati oli tõega liig aeglane: Piperal jõudis waewalt pileti wõtta ja wagunisse karata, kui rong juba liikuma hakkas. Ta langes pingile lõtwunult. Siis waatis ringi. Inimesi oli wähe, nagu ikka sügiskuul, kui kõik suwi-

tajad juba koju sõitnud. Wiis tundi tuli sõita. Mis saab tast selle aja jooksul? Kui wastumeelt oli ses masinatõmbusist wabisewas ja loksuwas kastis! Liig madal näis lagi, liig kitsad seinad!

Higi nõrises Piperali põski mööda alla. Ta läks waguni ette. Kõle tuul puhus wastu nägu nõge ja suitsu. Hakkas juba hämarduma. Seal-teal süttisid tulukesed kui taewast maha langenud tähed. Ta wärises üleni ja ruttas tagasi wagunisse, kus mõned sõitjad juttusid. Kuid tal polnud isu nendega ühineda. Mis huwi wõis talle pakkuda mõni politiline waielus, wäljanäitas, kui ta wõis iga silmapilk hulluks jääda?

Rong wenis kui tigu. Piperal tundis end iga tunniga mõned aastad wananewat. Ta oli kogu aeg ärewil. Tal oli ühel silmapilgul palaw, teisel külm. Ta tahtis ühel silmapilgul surra, teisel aga ihkas elada. Aga kui pimedus õrenes, kargas ta põksuwa südamega üles ja astus akna taha. Kõik keerles ta ees: kirik, majad, jõgi.

Nii wõib ainult hull näha, mõtles ta üleni wärisedes.

Siis hakkasid paistma linna tornid: maju ja wabrikuid tuli juba enam. Wiimaks libises rong kesk lugematuid roopaid, mis söetolmuga kattunud aluspõhjal näisid kui kandlikeeled mustal kandlilaual. Siis peatas rong ja Piperal kargas palawikuliselt wagunist wälja. Rahwawool kandis teda ühes enesega esimeseklassi wagunite juure.

Kuid seal . . . Mis see oli? . . Ühest esimeseklassi wagunist astus suur, must, koletisliku peaga koer wälja. Piperal jäi koera ette seisma. Seal oli see pentsik hull koer! Ja omaks üllatuseks nägi ta, et koeraga ühes wagunist kohalik mõisaomanik, kes enamasti linnas elas, kuid kes suur jahisõber oli, wälja kargas.

Piperal wõttis oma julguse kokku ja kargas mõisaomaniku ette, kuid nõnda kaugele, et koer teda ei wõinud puutuda, ja hüüdis:

„Ma tahaks teada, missuguse õigusega te hullu koera rahwarikastele kohtadele toote?"

Mõisaomanik pööris ta poole kõrgilt, keerutas omi wuntse, mis olid ta põsil rõngas kui kaks wõru, ja ütles:

„Olge wiisakas . . . Esiteks, ma ei tarwitse teile seletusi anda, mis õigused mul on . . . Teiseks, teie olete ise hull aga mitte mu koer".

1918.

Siis kikus likus weige poott
ja kodoo paitis tode toad

Kaasawara.

Päikse kuldnööp kiirgas sügistaewas; kuldkiiri waabus läbi rohelise puu, mille oksad otsekui rohelisis warukais käed kaitseks üle tare laotusid. Aeg-ajalt tundus õhus sõnniku ja loomade lõhna; laudast kuuldus sea rõhk, aga tare tagant lehmade ammumine ja härja möirg.

Oli pühapäewa õhtu. Talunik Peet istus mõtlikult tare esikul suurel kiwil, wõttis kuiwanud juurte taolise käega oma kõrwal paremal pool asetsewast porgandisülemist wiis suurt punast porgandit, sidus roguskikiuga puntra, ja pani siis pahemale poole teise porgandisülemi otsa, kus ju puntra seotud porgandid asetsesid.

Kui parempoolne kuhi otsas, tõusis Peet kiwilt ja tõstis porgandid oma ees olewasse tühja wankri. See oli tuhkru-karwa näo ja sügawate kortsuwagudega kräbus mees, keda elatawus kokku kiskunud, kelle kaks wäikest halli silma näisid kui haawlid, ja kes end leseks pidas, sest ta oli oma naisest lahutatud, kes läks linna ühe lihuniku juure elama.

Peet ladus porgandid wankri nurka korralikku ritta ja luges seejuures, mitu kimpu on. Ta pidi porgandid nagu tawalikult esmaspäewal

linna turgu wiima. Ta luges juba mitmendat korda otsast peale porgandikimbud üle, kuid lõpu ligi läks arw ikkagi segi; kui ta wiimaks lõpu ligi sai, hakkas koer äkki klähwima ja Peet nirtsas sellegi arwu suust wälja, mis ta waewaga oli oma mällu korjanud.

Nirtsamisele järgnes peatõste, ja Peet nägi majaesisel wäljal, mis oli sile kui laud, lähemale weerewat inimkogu, sarnane weerewale ernele. Kogu paisus, ja kui ta äratuntawa suuruseni oli paisunud, libises Peeti tuhkrukarwa näo üle rõemulik ilme, ja ta sõnas:

„Wõi põpuke Wiiu! Noh, nüüd on kaaswara käe, seda haistsin".

Siis pööris aeglasel liikel selja wastu wankrit, hakkas tagaspidi kahe käega wankriredelist kinni ja, jalgade kui wedrudega hoogu andes, kargas redeliserwale istuli. Seepeale wõttis taskust piibu, wibutas jalgu ja kordas:

„Wõi wagur Wiiu ise! Noh, nüüd ei ole kaaswara oodata üh'!"

Ta tahtis Wiiut naiseks wõtta. See oli naabertaluniku totter tütar, kuid Peet oli sellega rahul, sest ta mõtles: Targad on kawalad ja petawad, aga lollid ja tosud on taltsad ja truud. Aga ta tahtis tottert kaasawaraga. Jumaluke, kui naisel mõistus puudub, peab tal ju midagi olema, mis puudust täidab! Kuid Wiiu rikas isa oli ihne koi: ei tahtnud lesele kaasawara anda. Nii oli Peet otsustanud niikaua oodata, kui wana süda pehmib; ja ta ootas.

Kuid nüüd tuli Wiiu ise täiel ajul. Kahtlemata lubas wana kaasawara. Missugune rõem!

Kui Wiiu wohmakal õõtsuwusel ligikonda oli jõudnud, purtsas ta peenel lapsehäälel:

„Onu Peet, onu Peet! Mäherdune rõem!"

Ta tatsas lese ette ja jäi seisma. See oli noor, paks, walgetwerd, wasika waate ja ümara kuunäoga tüdruk, kel olid pringid punased põsed ja lõuaall suur lott.

Peet, kes waheajal piipu oli koputanud, wõttis punase- ja kollasekirju piibukoti taskust wälja ja ütles:

„Noh, mu wagur põpuke, mäherdune rõemusõnumik sul siis on?"

Peedile otsekohe suuril silmil otsa waadates, ütles tüdruk:

„Ma tulin ütlema, et seesinane sa pead mind kohe naiseks wõtma."

„Kae mis menu sa teed! Kas said hea kaaswara noosi kätte?"

„Neh, käes!"

„Missugusel määral?"

„Terwe potsak."

Peet tegi suured silmad ja nirtsas läbi hammaste. Seda ta ei ootanud! Tont wõtku, seda ta ei ootanud! See põpuke polegi siis nii loll, kui kaasawara kätte nuias!

„Noh, mis wana koi jamas? Ajas sõrad wastu küll?"

„Wana koi ei jamand midagi; koi ei tea midagi."

„Kuidas? Ega 's sa 's kaaswara warastanud?"

„Wana koi ei annud ja ei tea midagi."

„Kes siis?"

„Teadagi kes. Üks noormees, kes õhtuti jalgrattal linnast tarre sõidab, et piima juua."

Nüüd oli asi hull. Peet sülgas nirtsti! ja mõistatas: kes see wõis olla? Ta ei teadnud midagi, tõega, ta ei teadnud midagi! Linna noormees annab ta mõrsjale kaasawara! Ei, tont wõtku, seda ta ei mõista!

„Andis raha? Kus su tengelpung on?"

„Ei, tengelpunga pole; raha ei saanud."

„Mis siis?"

„Kaaswara."

„Tont wõtku, mis laadi see kaaswara siis on?"

„Ei tea."

„Kuidas ei tea! Mis sa jamad! Ütlesid ju, et terwe potsak!"

„Potsak jah."

„Mis laadi ta on? Mis moodi ta wälja näeb?"

„Seda saab alles näha, mis laadi ta wälja näeb."

Peet lõi piibu peale tuld ja imbis, hambad kramplikult warde surutud. Kortsutas siis kulme ja waatis, silmad ämmus, suu ammuli, tüdruku peale. Tolkus mis tolkus, mõtles ta, ei sel ole arukihugi, peas, niisugune tölp! Wõta siis sihuke naiseks!

„Kus see potsak sul siis on, tõger?"

„Siin."

„Ä'ä piinuta mind oma jõlaga! Kus siin? Taskus?"

„Ei, kõhtus."

„Sa sõid ta ära, mõistan. Ta oli söök?"

„Ei söönud ära. Ta polnud söök."

„Mis ta siis on? Mis sul seal kõhtus siis on?"

„Wististe — laps."

Peet kähwas wankri serwalt üles ja wopsas terwes pikkuses Wiiu ette maha. Seda ta ei ootanud! Laps kaasawaraks! Kellegi linna niraka laps! Wat' sindert, kes wagura põpukese hukutas!

„Ja selle kaaswara andis sulle linna noormees?"

Tüdruk ajas silmad weel suuremaks ja küsis:

„Kas ta's sulle ei meeldi?"

Peet hädaldas päris kustunud häälel:

„Ah sina ja su teod! Ah sina ja su teod! Aga kuidas see juhtus? Paganama päralt, kuidas see juhtus?"

Ta wõttis kolme näpuotsaga hepitades Wiiu lõuaotsast kinni ja tõmbas teda wankri juure.

„Istu põpuke ja kõnele! Aga ära jama tühja!"

Wiiu istus wankrile; Peet wankri ette kiwile; Wiiu wiibutas prinkide sääremarjadega jalgu; Peet toppis piibu täis ja sundis:

„Kõnele, põpuke kõnele!"

Siis kõneles Wiiu:

„Seesinane kewade hakkas meile sõitma jalaga rattal üks linnaklunn, suur jahward ja laramokk, üks widus silmiga sirusnik. Ehk oled näin'd, Peet, seda meest, kel nina all kaks rõngaswuntsi kui kaks seasaba, ja kes kannab

halli rüüdi nagu me jäär „Pukk", ja kel kollased jalad kui me hanel?

„Heakene küll... Ta kelkas iga äripä' ja pühapä' meile, ja rüüpas larinal klaas sooja piima. Aga wahest tuleb kaema, kas karjamaale, kas patsertades lauta wirtsa sisse, mismoodi ma lehma lüpsan. Waatab ja lobiseb juttu. Mina lüpsan ja wastan, ja nii kõnelen talle, et mind wõtaks Peet, kui mul kaaswara oleks.

„Heakene küll... Ühel õhtul tuleb jälle lauta. Mina lüpsan. Tema nipib-näpib Kirjaku karwa ja ütleb: „Kas sa ei tahaks kaaswara mu käest? Sa armastad ju Peeti wõi Kaali?" Ma arwan, et ta mind nöökab, ja wastan: „Armastan küll, aga noorherra teeb nalja." Kus tema! Ütleb: „Ei tee nalja ühti, ma annan sulle kaaswara. Oled nõus?" Mina siis: „Olen nõus neh."

„Aga — heakene küll — tema wahib kiiskawate silmiga mulle otsa, näitab redeli peale, mis lauda peale wiib, ja ütleb: „Ma annan sulle ülal, kobi järele!" Mina wastu: „Ma pelgan herrat!" Kus tema kurjalt: „Oh sa juudas niisugune, ise tahad kaaswara ja Peeti! Kui ei tule, ei saa".

„Mina kooserdan siis tema järele üles. Tema kraapab mu ümbert kinni. Mina puskan wastu: „Ä' tehke! Ei ma seda tihka! Ä' mind räsuta!" Tema aga: „Oh sa juudas, kui ei taha, siis ei saa!" Ja lisab siis kaude ja mõistu: „Enne töö, siis palk."

„Ma tahan Peeti ja lasen teha, mis tahab. Mõtlen ise: „Enne töö, siis palk.“ Aga seal laseb ta mind lahti ja hakkab alla ronima. Mina tema kuue siilust kinni; ise karjun: „Anna kaaswara siia, et ma Peedile saan wiia!“ Aga tema tõmbab lahti ja wastab: „Oh sa juudas see ja teine, oota!“ — ja läheb jalgrattal nii et tolm taga.

„Mina ootan. Kui järgmisel korral tuleb, ütlen: „Anna kaaswara siia!“ Kus tema! Kurjalt: „Oota! See wõtab aega!“ Ja nii ütleb alati, kui meile tuleb — ja mina ootan ja ootan.

„Tuleb siis täna jälle. Ma ei läbe enam oodata; ütlen: „Kui ei anna, karjun nii et küla rõkkab, et sa mind petsid“. Aga tema: „Oh sa juudas, mangub peale ja ei teagi, et omal on“. Ma teen suured silmad: „Kus?“ Tema aga näitab siia ja ütleb: „Ära plameeri naissugu!“

„Ma mõistsin kohe, mis mõtleb, sest ma tundsin ammu, et mulsiin on nagu pulstund. „Ah see ongi kaaswara“, ütlen, „attäh!“ — ja jooksen siia sulle teatama, et mul ju ammu kaaswara on“.

Wiiu lõpetas. Peet, kes piipu nutsides ja kõrwu kikitades wagusalt mokk ilbakil pealt kuulas, nirtsas läbi hammaste ja ütles:

„Oh sina ja su teod! Ei sa saa tolku pähe! Muudku' wõta kätte ja sudi niisuguse istmik tuliseks. Teine kelmab ja temal — kaaswara!“

Ta mõtles weidi ja jatkas:

„Oled kindel, et sul kaaswara on?“

„Kindel neh“.

„Aga mis siis, kui ma sellega päri ei ole?"

„Sa pead päri olema, Peet. Ma tahan sulle naiseks tulla ja muretsesin kaaswara".

Peet tõusis üles, pistis piibu tasku ja ütles:

„Nüüd, Wiiu, lähme su isa juure; ta koi ei saa mind ilma kaaswarata ära laskma, kui tahab, et tütre pisi-pojal isa on".

Wiiu kargas wankrilt maha, waatis wankrisse ja ütles:

„Kui jõmakad porknad sul on, Peet; meil on kui kitse pabulad".

Siis läksid. — — —

Nädal hiljem kuulutas õpetaja neid „kantslist maha."

1918.

Wõti.

Mölder Ants oli minu kadunud isa sõber; ma sõitsin suwite sagedasti tema juure. Ta tuulik wõristas omi tiibu nagu üksik parm halli maanteelindi ääres asetsewal rohelisel mäerünkal, walmis üles tõusma, sinisesse awarusse lendama. Ants töötas seal juba mitukümmend aastat päiksetõusust päikseloodeni; ööseti puhkas ta aga weski kõrwal olewas wäikses majakeses, kus ta majapidajaks oli pool kurt ja lombak wanapiiga.

Mölder oli wiiekümne aastane keskmise kaswuga mees. Tal oli paljas, läikiw, kollakas pealagi kui billardimuna, hallid silmad kui kaks jahust pipraiwa, teraw lõug nagu kuusirbi ots, ja hiiglapikad alla rippnewad wurrud otsekui hiinlasel. Ta armastas peale weskis jahwatamist wabal ajal ka suuga jahwatada, urgitsedes seejuures tuletikuga hambaid, pidades tikku sõrmi wahel, nagu oleks see näppudega ühte kaswanud, nagu oleks see weel üks wäike kuues sõrm.

Ta lubas mulle alati lahket wastuwõttu; need mõned nädalad, mis harilikult tema juures weetsin, olid mulle täielik põli. Päiwiti aeglesin lähedases paksus metsas, uitsin habemelistel põldudel, wõi pikutasin puu all, mille

wari oli mulle jahedamaks waibaks, mille sahin uinutawamaks hällilauluks. Õhtuti istusin aga ühes möldriga akna all toakeses, kus nõnda kaua kõnelesime wõi kaarta lõime, kuni silmlaud raskenesid.

Ka tänawu weetsin kuumal kesksuwel mõned nädalad tema juures, ja niisama nagu eelmisil aastail, kõnelesime wõi lõime kaarta akna all. Kuid ühel õhtul, mil näljast ja ta kaksikwennast, leiwast, kõnelesime, jättis mölder, kes kogu aeg oli tikuga hambaid urgitsenud, äkki urgitsemise järele, pistis käe põuetasku, ja ütles:

„See leib, see muld, millest kõik inimliku olemise juured oma mahla saawad, see walge tolm, mis jahwatan, on kõigi pahede ja headuste algus ja lõpp. See walge tolm tõukas riigid werisisse wõitlusisse, see walge tolm tekitas marulisi rewolutsioone ja sigitab nüüdki nagu kihwtiseeme palju ahastust, piina, meeleheidet ja walu."

Mölder peatas, wõttis taskust ühe wõtme, suure nikkelwõtme, ja jatkas:

„Kuid et seda mõista, peab olema wõti. Peab olema inimkonna häda mõistmiseks wõti."

Ma ei mõistnud, mis mölder walge tolmu, wõtme ja inimkonna häda all mõtles, ja waatasin küsiwalt ta otsa; ta mõistis mu pilku ja jatkas:

„1918 a. kewadel sain õieti aru, mis tähendab nälg . . . kewadel, mil pidin nälja tõttu oma elu kaotama."

„Kuidas? Teie, mölder, pidite nälga su-

rema!" imetlesin. „Teie, kel jahu enam peab olema kui kellelgi muul?"

Mölder pani wõtme tasku, pistis tiku hambaauku, ja ütles:

„Ma pidin oma elu kaotama näljaste, õigem: nälginute pärast. . . . Ma pidin nimelt weskis ära põlema . . . Siis wast sain wõtme nälja ja wiletsuse mõistmiseks . . . Kuid ma tahan teile kõik algusest peale jutustada."

Ta peatas ja jatkas:

„See sündis tol traagilisel kewadel, mil imperialistlise tiranni Wilhelm II-se raudne rusikas okkupatsioniwägede näol meiegi kodumaad rõhus. Saksa näljased sõjawäed wõtsid kõik, mis wähegi söödawat oli, jättes kohaliku rahwa nälga. Rahwarikkamais kohtades pidas kuningas Nälg eriti lõbust wõidupüha. Kodumaa linnad, need uhked ja ahned wõrgutajad, olid oma mõju kaotanud: kõik walgusid linnadest wälja, maale, loodusesse, selle igawese wiljaaida rüppe, igawese isa rüppe, kel kõiki küllalt, kes omi lapsi ei jäta nälga. Põldudel, wäljul, ristteil waarusid nälginud inimesed nagu pajud maru löökide all, näod mustad kui muld, kondised kui surm, sirutades luised näpud ahnelt musta leiwakillu järele. Ei läinud ühtki ööd, mil oleks rahulikult uinuda wõinud mölder wõi talupoeg — näljaste saatus. Ei läinud ühtki ööd, mil kellegi nõrkusest wärisewad sõrmed wastu aknaruute poleks koputanud, mil kellegi nõrk hääl nagu hauapõhjast poleks palunud: „Kas teil on leiba, talupapike?"

Algul wõis weel sellega leppida, kuid lõ-

puks hakkas see ometi ära tüütama, pealegi kui mu omad tagawarad hakkasid kahanema, kotid ikka madalamale wajuma, nagu oleks neid aidapõrand ise alla kugistamas. Pidi ju sellele kord lõpp tulema, kui ise tahtsin uue lõikuseni nii läbi ajada, et ei pruugiks püksirihma pingutada. Ütlesin siis ühest päewast peale kõikidele, et enam jahu ei saa, et enam jahu ei ole, ja sellega tehtud.

Seal tuli ühel päewal kaks meest weski, kaks jahupalujat, mitte spekulanti. Üks oli pikk, rinnakas noormees, kelle musta, wormita kaabu alt, mis näis kui pähe pandud nõgine pada, must juustetutt ja kaks sinist köörsilma sõjakalt wälja wahtisid. Teine oli lüheldane wanem mees, jahuwalge näo ja lohkus põskedega, mis olid otsekui nälja tõttu sissepoole imetud.

Minu eitawat wastust kuuldes, ütles Köörsilm:

„Ladna. Ei saa, siis ei saa, teie asi."

Kuid Lohkpõsk hädaldas hulk aega, et tal olewat naine ja lapsed nälga suremas, kuna mul ju jahu on, seda tõendawat see kõhukas kott seal maas, ja et ega's ma's tühja tuult ei jahwata.

Ma wastasin ükskõikselt:

„Ma ei salga, et mul wilja ei ole — olen ju mölder — kuid ma ei wõi anda, sest weskis olew jahu on Saksa sõjawäewõimude kontrolli all. Ei saa, ja sellega tehtud."

Köörsilm litsus läbi hammaste „paganama nahik!" ja lahkus jumalaga jätmata;

Lohkpõsk lasi pea kurwalt longu ja ütles pehmelt:

„Jumalaga, möldripapi!"

Seepeale kuuldus wäljast weel kord pikema kaugenew parastus:

„Burshuid näljutawad töölisi, et Saksa nuumikuid raswa ajada. Saatanad niisugused!"

Pean ütlema, et ma nõnda südameta ei olnudki, kui wälja näitasin; ma haletsesin wäga Lohkpõse nälgiwaid lapsi. Kuid mis teha? Linnast käis palju nälginuid, igaühte aidata oli üle mu jõu . . . Ma hakkasin seepeale tööle ja unustasin nad kohe.

Aga nemad ei unustanud mind.

Järgmisel päewal panin kella kolme paiku, mil hakkas weidi hämarduma, weski käima, sest ma armastan, nagu teate, ühes kukkedega üles tõusta. Oli haruldane marune ja tuuline ilm, nagu sügisel; weski tiiwad niitsid eriti metsikul hool õhku. Kuid parajaste, kui ma hakkasin kollu wilja lisaks kallama, ja ma oma töösse olin süwenenud, kuulsin, kuis keegi mööda redelid üles ronis.

Siis ilmus nähtawale must pada, millele kaks köörsilma ja tüüakas keha järgnes.

Ma jätsin oma tegewuse pooleli ja ei lausunud midagi; ma ainult ootasin jahunurumist. Alles siis, kui ka Lohkpõsk ülal oli, arwas Köörsilm heaks sõjakal seisangul mu ette astuda, ja mulle trotsiwalt öelda:

„Moen, möldripapi!"

Ei salga, et olen äge ja et see toon, millega ta mind terwitas, mind südamepõhjani

haawas. Mu hing sai täis wiha sinist sappi, ma tõstsin ähwarduseks parema käe üles kui weskitiiwa, ja karjusin:

„Wälja siit kõik linna pilkurid, kerjused, abipalujad! Kui heaga ei lähe, annan kõlaku wastu kõrwu ja wiskan siit alla!"

Seal wilkus midagi hiilgawat mu silmi ees; mu käsi peatas õhus, sest ma nägin, et Köörsilm rewolwriga mu peale sihtis.

Ta karjus wihaselt:

„Ladna, kodanlane! Kes nüüd meist paluma hakkab? . . . Kui sa end peaks liigutama, siis tea, et kuul su pealuu purustab."

Ma olin külalt waimukas mõistma, et kuul mu pealuu kardetawam waenlane on, ja alandasin end tahtetumalt wägiwalla alla; pealegi oli mul selge, et mu appikarje midagi ei aitaks: mürisew weski oli üksikus kohas, kuna tüdruk oli kurt.

Siis ütles noormees, kes mind ükslugu rewolwri ja kahe köörsilmaga sihtis, seltsimehele:

„Seo ta kinni!"

Lohkpõsk wõttis seepeale kähku oma punnis taskust tüseda nöörikera wälja, ja hakkas mind wiledasti oma kondiste, wärisewate sõrmiga kinni siduma, — redeli külge, mille ülemise otsa ma kord ülewal wõlwi juures wastu lage naelutanud. Kui Lohkpõsk oma tööga walmis oli, pani Köörsilm rewolwri ühe wana, katkise, maaslamawa weskikiwi peale, ja katsus hoolega järele, kas ma küllalt kõwasti olin kinniseotud. Nähes, et ka mu rabelemine

mind ei wabasta — püüdsin parajat silmapilku kasustada, mil mu wastane sõjariistata oli — ilmus ta näole ilge pilke warjundus, ja ta wõttis põuest rahulikult kaks jahukotikest wälja.

Nähes, et ülal jahutagawaru ei ole, ronisid mõlemad sõnatult alla.

Ja nüüd pidin nägema läbi lahtise luugiaugu, mis mu jalge ees, kuis nad ühest suurest, kümnepuudasest jahukotist kamalutega kiiresti jahu oma wäikesisse kotikesisse tõstsid. Köörsilm talitas külmawereliselt, Lohkpõsk aga silmiga argselt ümber hiiwates. Tont wõtku, nad olid eelmisel päewal weskil käies kõik hoolega tähele pannud, läbi mõtelnud, end jahukottide, nööride ja sõjariistadega warustanud!

Ja mina pidin seda pealt waatama wõimetuna, abituna, kinniseotuna! Ma tundsin, kuis mu lihaksed wihast wärisesid kui wibu nöör peale laskmist; ma ei wihastanud nõnda wäga mitte waraste kui oma jõuetuse üle, sest ma ei suutnud end kuidagi wabastada. Lohkpõsk oli oma töö hästi teinud.

Kui kotikesisse umbes puuda osa jahu oli tõstetud, hakkas Köörsilm omi käsa puhastama: ta lõi jahused käed, mis olid otsekui hallides willakinnastes, wastamisi, nagu peale etendust laada palaganis. Tema eeskuju järele tegi Lohkpõsk. Siis keerasid nad kottide tühjad ülemised osad keerdu, nii et need näisid kui kaks jämedat kõit, wäänasid need käte ümber, tõstsid kotid üles, ja lahkusid kui kaks jõumeest, kes näitelawalt ka wihid ühes wiiwad.

Ma jäin üksinda weski. Kui kaua pean siin kinniseotult seisma? mõtlesin. Liig kahtlane oli, et keegi nii wara weskile tuleb, kuna tüdruk mind harilikult kell 10 käis kohwile kutsumas. Nii tuli mul siin seista ja oodata. Ma wandusin oma seisukorda ja wargaid.

Kuid äkki panin tähele, et weski hirmsal kiirul käis. Nagu wälk lõi mu ajudesse mõte, et kolu oli wiljast tühjenenud, ja mulle sai selgeks mu seisukorra hirmsus: kuiwalt üksteise wastu õeruwad kiwid, mis sädemeid puistawad, wõisid weski põlema süüdata. Ja mina olin weskis kinniseotult kui ketser tuliriidal!

Mulle lõi külm huum otsaette. Waja oli weski seisma panna, aga kuidas?

Ma katsusin end kramplikult wabastada, kuid kõied ei kaksanud.

Ma katsusin siiski abi hüüda, aga hääl kustus tühjalt töötawa weski kolinas ja tuule huminas, mis ükslugu näis paisuwat.

Ja kiwid töötasid ikka kiiremalt, ikka kiiremalt, jahwatades tulisädemeid. Ja mulle näis, et kolust kui hiiglalehtrist woolas kuldset tulijahu weskikiwidele, mis käisid ringi kui tulirattad.

Mu mõtted hääbusid peas. Ma tundsin, nagu ripuks mu kohal wasar, mis iga silmapilk wõis mu pea purustada. Ma katsusin ikka ja jälle end wabastada, — asjata.

Mu hinge waldas äkki hirm, meeletu hirm, et suren, et ära põlen. See hirm oli minus nagu maru, mis põlised puud murrab ehk ühes juurtega wastu taewast paiskab; ta oli

minus nagu mäss, mis aastasadade ehitused ühel hoobil purustab. Sest see hirm häwitas mu reaktsioonilise ilmawaate.

Nüüd selgus mulle surmakartus, surmakoledus. Nüüd mõistsin neid, kes luised näpud leiwatüki järele wälja sirutawad. Ah, kuis mõistsin nüüd kõiki õnnetuid, wiletsaid, nälginuid! Kuis mõistsin neid, kes tahawad mullakarwalist leiba, et süüa leekiwat elu!

Nad kartsid surma, koledat wikatiga surma.

Kes surma hingust oma kukla kohal tunneb, mõistab kohutawa elutõe hingust.

Mis teha? Kuis pääseda? Weski hakkas juba tuld wõtma.

Ma tundsin, kuis weri tardus soonis. *Ma tundsin juuste juuri peas.*

Kuid surmahirm kallas üliinimliku jõu mu soonisse. Ma tegin wiimse, meeleheitliku katse, et end wabastada — ja olingi waba.

Ma pidin peaagu silmili maha langema ja weski jahusele põrandale suud andma.

Siis lasin pressi maha. Weskikiwid uinusid jällegi, nähes rahulikku und sädemeist. Kuid seal silmasin maaslamawal katkisel weskikiwil midagi sädelewat.

Aha, rewolwer, mõtlesin ja tõstsin sädelewa sõjariista üles. Kuid kui ma ta oma palge ette tõstsin, ei suutnud ma oma wihast karjet maha suruda."

Mölder peatas, turkas tiku hambasse ja urgitses.

„Ja see oli?" küsisin põnewalt.

„See oli too wõti, mida teile enne näitasin," sõnas mölder. „Kuid uskuge, niiwäga kui ma ka enne wihastasin, et see tühine wõti põhjustas mu hirmu, siiski tulin lõpuks otsusele, et see on t o o wõti, mis awas mu peas laeka, kus peitub *surma, waesuse ja nälja mõistmise saladus.*"

1918.

Sisu: